

**UNIVERZA NA PRIMORSKEM
PEDAGOŠKA FAKULTETA**

**MAGISTRSKO DELO
NIKA KRISTAN**

KOPER 2019

UNIVERZA NA PRIMORSKEM

PEDAGOŠKA FAKULTETA

Magistrski študijski program druge stopnje

Socialna pedagogika

Magistrsko delo

**OSAMLJENOST IN SOCIALNE MREŽE PRI
MLADOSTNIKI V INSTITUCIONALNI VZGOJI**

Nika Kristan

Koper 2019

Mentorica:

izr. prof. dr. Tina Kavčič

Somentorica:

doc. dr. Mateja Marovič

ZAHVALA

Zahvaljujem se mentorici izr . prof. dr. Tini Kavčič in somentorici doc . dr. Mateji Marovič za vse nasvete in usmeritve v času pisanja magistrskega dela . Zahvaljujem se vodstvu, zaposlenim ter mladostnikom srednje šole na Gorenjskem in petih vzgojnih zavodov iz gorenjske in osrednjeslovenske regije za izkazano zaupanje in sodelovanje v raziskavi. Hvala tudi vsem, ki ste mi na kakršenkoli način pomagali pri nastajanju magistrskega dela.

IZJAVA O AVTORSTVU

Podpisana Nika Kristan, študentka magistrskega študijskega programa druge stopnje Socialna pedagogika,

izjavljam,

da je magistrsko delo z naslovom Osamljenost in socialne mreže pri mladostnikih v institucionalni vzgoji

- rezultat lastnega raziskovalnega dela,
- so rezultati korektno navedeni in
- nisem kršil/a pravic intelektualne lastnine drugih.

Podpis:

V Kopru, dne 31. 5. 2019

IZVLEČEK

V magistrskem delu obravnavamo osamljenost, ki jo sicer povezujemo predvsem s pozno odraslostjo, vendar se lahko pojavlja v vseh razvojnih obdobjih in velja za bolečo in razširjeno težavo med mladostniki. V obdobju mladostništva se zaradi spreminjanja osebne identitete, odnosov in vlog posameznika, osamljenost v določeni meri pričakuje, vendar pa vztrajna in boleča čustva osamljenosti niso normativna. Pomemben dejavnik osamljenosti so posameznikove socialne mreže. Osamljenost narašča z nižjo zaznano bližino s člani socialne mreže, z manjšim številom članov in kakovostjo odnosov s člani socialne mreže. Za mladostnike, ki živijo v izvendružinski institucionalni vzgoji, je značilno, da prihajajo iz družin, v katerih jim niso bile zagotovljene ustrezne razmere za zdrav razvoj in imajo pogosto težave na čustvenem, vedenjskem in socialnem področju. Le-to je lahko tudi razlog, da so njihove socialne mreže po navadi majhne in omejene le na ozek krog ljudi, predvsem na družinske člane in redke prijatelje.

V empiričnem delu smo preučili samozaznave osamljenosti in socialne mreže pri mladostnikih med petnajstim in osemnajstim letom starosti, ki živijo v izvendružinski institucionalni vzgoji, natančneje v stanovanjskih skupinah. V raziskavi je sodelovalo 50 mladostnikov, ki so vključeni v stanovanjske skupine petih vzgojnih zavodov iz gorenjske in osrednjeslovenske regije. Kot primerjalno skupino smo vključili še 100 mladostnikov, ki živijo v matičnih družinah. Mladostniki, ki živijo v izvendružinski institucionalni vzgoji, se v povprečju zaznavajo kot nekoliko bolj osamljene, prav tako pa je obseg njihovih socialnih mrež bistveno manjši kot pri mladostnikih, ki živijo v matičnih družinah. Pridobljeni rezultati sicer ne kažejo na povezanost med osamljenostjo in skupnim obsegom socialnih mrež, je pa mogoče zaznati upad osamljenosti z večjim obsegom notranjega kroga socialnih mrež, ki vključuje posameznikom najpomembnejše druge osebe. Poleg tega je osamljenost mladostnikov v izvendružinski institucionalni vzgoji upadala z višjo kakovostjo odnosov v njihovih socialnih mrežah. Pri zbiranju podatkov se je pokazala velika občutljivost za tematiko osamljenosti, predvsem pri mladostnikih, ki živijo v izvendružinski institucionalni vzgoji.

Ključne besede: osamljenost, mladostniki, socialne mreže, izvendružinska institucionalna vzgoja, stanovanjske skupine.

ABSTRACT

Loneliness and social networks among adolescents in residential care

This master thesis focuses on loneliness. People tend to associate loneliness with late adulthood, but it can occur at any age and is a painful and widely spread problem amongst adolescents. Due to changed in identity, interpersonal relations, and social roles during adolescence, loneliness is expected to some extent, but persistent and painful emotions of loneliness should not be considered normative. An important factor of loneliness are individual social networks. Loneliness is associated with lower perceived closeness with members of one's social network, with lower number of members and lower quality of relationship within social network. Adolescents living in a residential care come from families that could not provide suitable circumstances for a healthy development and they often have emotional, behavioural and/or social problems. These problems can contribute to their generally small social networks, limited to a narrow group of people, usually family members and rare friends.

In the empirical part of the thesis we examined self-perceived loneliness and social networks in adolescents, aged from 15 to 18 years and living in residential care, specifically in residential communities. The study included 50 adolescents from residential communities of five residential care institutions from two Slovene regions. The comparison group consisted of 100 adolescents living in their primary families. On average, the adolescents living in residential communities reported on somewhat higher levels of loneliness and substantially smaller social networks than adolescents living in primary families. The results show that loneliness is not associated with the overall size of social networks, but it does decline with the size of inner circle, comprising individuals most important others. In addition, loneliness of adolescents living in residential communities decreased with increasing quality of relationship within their social networks. A notable sensitivity to the subject of loneliness was observed during the data collection, especially among adolescents living in residential communities.

Keywords: loneliness, adolescents, social networks, residential care, residential communities.

KAZALO VSEBINE

1 UVOD.....	1
2 TEORETIČNI DEL.....	3
2.1 Osamljenost.....	3
2.1.1 Osamljenost v mladostništvu	4
2.1.2 Dejavniki tveganja in posledice osamljenosti v mladostništvu	5
2.2 Izvendružinska institucionalna vzgoja	9
2.2.1 Oddaja mladostnikov v izvendružinsko institucionalno vzgojo	11
2.2.2 Mladostniki v izvendružinski institucionalni vzgoji	16
2.2.3 Stanovanjske skupine.....	18
2.3 Socialne mreže	21
2.3.1 Socialne mreže mladostnikov ter njihove količinske in kakovostne značilnosti	24
2.3.2 Pomen socialnih mrež za psihosocialni razvoj mladostnika	29
2.3.3 Socialne mreže mladostnikov v izvendružinski institucionalni vzgoji.....	29
3 EMPIRIČNI DEL.....	33
3. 1 Problem, namen in cilji.....	33
3. 2 Raziskovalna vprašanja	34
3. 3 Metodologija	34
3. 3. 1 Raziskovalne metode	34
3. 3. 2 Udeleženci	34
3. 3. 3 Pripomočki	35
3. 3. 4 Postopek zbiranja podatkov.....	35
3. 3. 5 Postopek obdelave podatkov.....	36
3. 4 Rezultati in razprava	36
3.4.1 Osamljenost mladostnikov.....	36
3.4.2 Količinske značilnosti socialnih mrež mladostnikov	38
3.4.3 Kakovostne značilnosti socialnim mrež mladostnikov	46
3.4.4 Povezanost osamljenosti z značilnostmi socialnih mrež	53
4 SKLEPNE UGOTOVITVE	56
5 LITERATURA IN VIRI	59

KAZALO PREGLEDNIC

Preglednica 1: Opisna statistika za ocene osamljenosti mladostnikov, ki živijo v stanovanjskih skupinah in v matični družini, ter rezultat t-preizkusa	36
Preglednica 2: Število in delež oseb v posameznem krogu socialne mreže pri mladostnikih, ki živijo v stanovanjskih skupinah in mladostnikih ki živijo v matični družini	38
Preglednica 3: Povprečna starosti oseb v socialnih mrežah za obe skupini mladostnikov	38
Preglednica 4: Število (f) in strukturni odstotek (f %) moških in žensk v socialnih mrežah obeh skupin mladostnikov	39
Preglednica 5: Število (f) in strukturni odstotek (f %) oseb različnih kategorij članov socialnih mrež	40
Preglednica 6: Število (f) in strukturni odstotek (f %) oseb različnih kategorij članov glede na krog socialne mreže	41
Preglednica 7: Prikaz razlik v pogostosti stikov z različnimi kategorijami članov socialnih mrež med obema skupinama mladostnikov	43
Preglednica 8: Prikaz razlik v pogostosti stikov s člani posameznega kroga socialne mreže med obema skupinama mladostnikov in izid t-preizkusa	44
Preglednica 9: Zaznana opora različnih kategorij članov socialnih mrež mladostnikov, ki živijo v stanovanjskih skupinah in v matični družini	47
Preglednica 10: Prikaz razlik v zaznani opori s člani posameznega kroga socialne mreže med obema skupinama mladostnikov in izid t-preizkusa	48
Preglednica 11: Razlike v zadovoljstvu z odnosom z različnimi kategorijami članov socialnih mrež med obema skupinama mladostnikov	50
Preglednica 12: Razlik v zadovoljstvu z odnosom s člani posameznih krogov socialne mreže med obema skupinama mladostnikov	51
Preglednica 13: Povezanost (Pearsonovi korelacijski koeficienti) med osamljenostjo in velikostjo posameznega socialnega kroga socialnih mrež mladostnikov v stanovanjski skupini (N=50)	53

Preglednica 14: Povezanost (Pearsonovi korelacijski koeficienti) med osamljenostjo in povprečno pogostostjo stikov, zaznano oporo in zadovoljstvom z odnosom s člani socialne mreže mladostnikov v stanovanjski skupini (N=50).....	54
---	----

KAZALO SLIK

Slika 1: Generator imen (prirejeno po Antonucci, Ajrouch in Birditt, 2014).....	23
---	----

1 UVOD

Ljudje smo po naravi družbena bitja, ki imamo temeljno potrebo po pripadnosti. Če le-te ne uspemo zadovoljevati, lahko pride do negativnih posledic, kot je osamljenost, ki lahko močno vpliva na duševno zdravje, socialne, vedenjske in zdravstvene izide pri posamezniku. Osamljenost postaja vse bolj razširjena tudi v mladostništvu, saj s prizadevanjem za avtonomijo, individualnostjo in oblikovanjem identitete prihaja do nevarnosti za povečanje občutka ločenosti in odgovornosti ter s tem do močnejših potreb po pripadnosti in ranljivosti za osamljenost. Zato je v tem obdobju, kot kažejo tudi raziskave (Corsano, Majorano in Champretavy, 2006; Helsen, Vollebergh in Meeus, 2000), najpomembnejši odnos s starši, ki deluje kot osnova za psihološki razvoj in ostaja pomemben v obdobju mladostništva, tako za razvoj odnosov z vrstniki kot za psihološko blagostanje posameznika. Zanimalo nas je, kako je z mladostniki, ki so oddani v izvendružinsko institucionalno¹ vzgojo, natančneje v stanovanjske skupine. Ali so zaradi oslabljenih odnosov in geografske ločenosti od staršev bolj osamljeni kot mladostniki, ki živijo v matičnih družinah? Tako nakazujejo tuje raziskave, ki kažejo, da institucionalna vzgoja predstavlja dejavnik tveganja za osamljenost (npr. Lee, Seol, Sung in Miller, 2010). Pri nas pa tovrstnih raziskav še ni bilo.

V magistrskem delu bomo predstavili osamljenost, njene značilnosti ter dejavnike tveganja za razvoj. Predstavljamo tudi pojem izvendružinska institucionalna vzgoja, kako poteka oddaja mladostnika v izvendružinsko institucionalno vzgojo ter značilnosti mladostnikov, ki so v njo vključeni.

Osamljenost se med drugim povezuje tudi z značilnostmi socialnih mrež, kjer nižja zaznana bližina, slabša kakovost odnosov in manjše število članov socialne mreže, povečuje občutke osamljenosti. Zato v teoretičnem delu predstavljamo količinske in kakovostne značilnosti socialnih mrež mladostnikov ter njihov pomen za psihosocialni

¹ Skozi celotno magistrsko delo v večini uporabljamo termin izvendružinska institucionalna vzgoja, ki zajema: vzgojne zavode, stanovanjske skupine in mladinske domove. Ko želimo katero izmed naštetih institucij eksplicitno izpostaviti, le-to navedemo.

V empiričnem delu se v sklopu izvendružinske institucionalne vzgoje osredotočimo na stanovanjske skupine.

razvoj posameznika. Prav tako predstavljamo značilnosti socialnih mrež mladostnikov, ki živijo v izvendružinski institucionalni vzgoji.

Raziskovan problem vse bolj kaže na pomembnost medosebnih odnosov s pomembnimi bližnjimi osebami, žal pa mladostnikom, ki so vključeni v izvendružinsko institucionalno vzgojo to ni omogočeno, vsaj v tolikšni meri, kot bi si želeli. V empiričnem delu magistrskega dela želimo s preučevanjem občutkov osamljenosti in socialnih mrež mladostnikov med petnajstim in osemnajstim letom starosti, ki živijo v izvendružinski institucionalni vzgoji, ugotoviti, ali obstaja povezava med njihovo osamljenostjo ter količinskimi in kakovostnimi značilnostmi socialnih mrež.

2 TEORETIČNI DEL

2.1 Osamljenost

O osamljenosti govorimo, ko se fizični osamljenosti pridruži še psihična osamljenost (Ramovš, 2003). Kaj pa sploh pomeni osamljenost? V literaturi zasledimo različne avtorje, ki različno opredeljujejo osamljenost:

Osamljenost je poznan pojav, ki je opisan kot negativen čustven odziv na presojo družbenih odnosov kot pomanjkljivih (Seginer in Lilach, 2004). Kučer (2004) osamljenost opredeljuje kot subjektivno čustveno stanje, ki je povezano s primanjkljajem v izpolnjevanju osebnih in socialnih potreb ter kot pomanjkanje socialnih interakcij. Osamljenost je neprijetno stanje, ki se pojavi zaradi neskladja med medosebnimi odnosi, ki jih ljudje želijo imeti, in tistimi, ki jih trenutno dojemajo (Peplau in Perlman, 1982, v Qualter idr., 2013).

Če povzamemo zgornje opredelitve, lahko rečemo, da osamljenost razlagajo kot čustveno stanje, ki se pojavi, ko se posameznik počuti izoliranega od drugih, ali bolje rečeno, gre za posameznikovo subjektivno zaznavanje pomanjkanja socialnih odnosov in občutke večje izoliranosti od drugih, kot bi si je posameznik želel.

Čeprav se osamljenost včasih obravnava kot sopomenka za socialno izolacijo, sta osamljenost in socialna izolacija povezana, vendar različna koncepta. Slednja odraža objektivno mero medosebnih interakcij in odnosov, medtem ko osamljenost odraža zaznano socialno izolacijo. Zato je osamljenost bolj povezana s kakovostjo kot s številom odnosov. Pomen kakovosti odnosa izhaja iz temeljne socialne narave človeške vrste. Ljudje ne potrebujejo samo navzočnosti drugih, temveč prisotnost tistih drugih, ki jih cenijo, ki jim lahko zaupajo in s katerimi lahko komunicirajo, načrtujejo in delajo skupaj, da preživijo, uspevajo, se razmnožujejo in skrbijo za svoje potomce (Cacioppo in Patrick, 2008, v Masi idr., 2011).

Osamljenost je tudi večdimenzionalni pojav, ki se razlikuje glede na intenzivnost, vzroke in okoliščine. Na primer, osamljenost otroka, ki je izgubil svojo mamo, je drugače doživeta kot osamljenost otroka, ki nima prijateljev (Weiss, 1973, v Heinrich in Gullone, 2006). Tako lahko ločimo štiri vrste osamljenosti (Podnar in Torre, 2005):

1. Situacijska osamljenost – najblažja oblika, katera se kaže v začasni odmaknjenosti od bližnjih oseb zaradi zunanjih dejavnikov npr. selitve, bolezni.
2. Kronična osamljenost - neodvisna od zunanjih okoliščin. Pojavi se lahko, ko je oseba družbeno izolirana in ne zmore navezati ustreznih socialnih odnosov ali

ko je v družbi, kjer se ne počuti ugodno.

3. Osamljenost med ljudmi – oseba trpi za osamljenostjo, čeprav je obkrožena z ljudmi.
4. Osamljenost s samoto – oseba nima podporne socialne mreže; razlogi za to so lahko pomanjkanja veščin za stike z ljudmi ali preobčutljivost za medosebne pritiske.

Prepoznavanje in ocenjevanje osamljenosti lahko spodbujamo z boljšim razumevanjem njenih značilnosti. Horowitz in sodelavci (1982, v Heinrich in Gullone, 2006) na podlagi raziskave navajajo prototipske značilnosti osamljene osebe. To so negativna čustva, kot so obup, depresija, nestrpnost, dolgočasje; negativni odnosi do sebe, drugih ljudi in dogodkov ter pasivno, samozadostno in neučinkovito socialno vedenje. Poleg tega Horowitz in sodelavci menijo, čim več prototipskih značilnosti osamljenosti ima posameznik, večja je verjetnost, da je le-ta res osamljen.

Osamljenost je lahko za nekatere posameznike kratkotrajno, neprijetno razpoloženje ali vztrajno, averzivno doživetje za druge. Večina ljudi je sposobna občutiti osamljenost akutno, nekateri pa se ne morejo izogniti kronični osamljenosti. Raziskave (Boomsma idr., 2000, v Masi idr., 2011) kažejo, da k osamljenosti v približno 50 % prispevajo dedni in v 50 % okoljski dejavniki. Seveda, imeti gen ali gene za osamljenost ne pomeni, da bo posameznik osamljen, ampak pomeni, da je podedovana nagnjenost k doživljanju stopnje stiske, ki jo povzroči socialna izolacija. Prav tako osamljenost ni nespremenljiva značilnost, temveč se lahko s socialno interakcijo poslabša ali izboljša (Masi idr., 2011).

2.1.1 Osamljenost v mladostništvu

Osamljenost sicer povezujemo predvsem s pozno odraslostjo, vendar pa se lahko pojavlja v vseh razvojnih obdobjih (Mali, 2002). Podatki nemške študije (Luhmann in Hawkley, 2016) kažejo, da ravni osamljenosti dosegajo najvišjo raven okrog 30. leta, nato pa se zmanjšujejo do pozne odraslosti, po 80. letu starosti pa raven osamljenosti ponovno začne naraščati.

Teoretični pristopi k osamljenosti dajejo poseben pomen mladostništvu, ki se obravnava kot obdobje življenja, ko je osamljenost razmeroma razširjena (Heinrich in Gullone, 2006, v Corsano idr., 2006). Prav tako podatki razpoložljivih študij (Brennan in Auslander, 1979; Ostrov idr., 1978, v Moore in Schultz, 1983) kažejo, da je osamljenost boleča in razširjena težava med mladostniki.

Sippola in Bukowski (1999, v Heinrich in Gullone, 2006) menita, da je lahko osamljenost v mladostništvu normativna izkušnja, saj se v določeni meri pričakuje, ker se v tem času spreminjajo družbena pričakovanja do mladostnikov, pa tudi njihove vloge, odnosi in osebne identitete. Vendar pa s prizadevanjem za avtonomijo, individualnost in z oblikovanjem identitete, prihaja do nevarnosti za razvoj povečanega občutka ločenosti in odgovornosti in s tem do močnejših potreb po pripadnosti in višje ranljivosti (Brennan, 1982, v Heinrich in Gullone, 2006). Zato je mladostništvo obdobje velikega tveganja za osamljenost. Čeprav je v tem obdobju mogoče pričakovati nekaj osamljenosti, vztrajna in boleča čustva osamljenosti niso normativna. Še več, neuspeh pri spoprijemanju z osamljenostjo pred prehodom iz mladostništva v odraslost, lahko predstavlja tveganje za prihodnje socialne odnose in duševno zdravje.

Za osamljene mladostnike² je značilna sramežljivost, pasivnost, žalost in introvertnost, izpostavljenost stresu, visoka stopnja socialne anksioznosti, socialni umik, vedenjske težave in viktimizacija (pregled v Seginer in Lilach, 2004).

Sociometrična analiza (Woodhouse idr., 2011) je pokazala, da so zanemarjeni in sramežljivi mladostniki bolj osamljeni od povprečnih vrstnikov. Prav tako so osamljeni mladostniki manj usmerjeni v prihodnost na področju družbenih odnosov, poroke in družine kot njihovi socialno vključeni vrstniki (Seginer in Lilach, 2004).

Pregledi raziskav o razlikah med spoloma v osamljenosti so pokazali, da so fantje dosegli večjo stopnjo osamljenosti kot dekleta, prav tako so fantje manj usmerjeni v prihodnost kot dekleta (pregled v Seginer in Lilach, 2004).

2.1.2 Dejavniki tveganja in posledice osamljenosti v mladostništvu

Osamljenost se lahko pojavi, če mladostniki niso pridobili potrebnih socialnih veščin, da bi se spoprijeli s spreminjajočim se družbenim okoljem ali kadar imajo nerealna pričakovanja glede svojih socialnih odnosov (Heinrich in Gullone, 2006).

Najmočnejši napovedniki osamljenosti, ki jih Mahon in sodelavci (2006) ugotavljajo v meta-analitični študiji, so: depresija, sramežljivost, nizka samopodoba in socialna anksioznost. Manj močni napovedniki so socialna podpora, ekspresivnost mater in ekspresivnost očeta, najmanjši učinek pa ima starost.

² V celotnem magistrskem delu se izraz mladostnik nanaša na oba spola.

Druge razpoložljive študije so pokazale, da se osamljenost v mladostništvu povezuje tudi z viktimizacijo (Woodhouse idr., 2011), agresijo (Parkhurst in Asher, 1992, v Woodhouse idr., 2011), občutki nemoči (Brenan in Auslander, 1979, v Moore in Schultz, 1983), anksioznostjo, samomorilnimi idejami (Heinrich in Gullone, 2006, v Lasgaard, Goossens, Bramsen, Trillingsgaard in Elklit, 2011) in zlorabo substanc (zloraba alkohola, kajenje in uživanje drog) (Backović, Marinković, Grujičić-Šipetić in Maksimović, 2006).

Qualter in sodelavci (2013) v svojem delu povzemajo predhodne raziskave, ki pod dejavnike tveganja za razvoj osamljenosti v mladostništvu upoštevajo še:

- nizko zaupanja v vrstnike in samozaupanje, slabe izkušnje iz zgodnjega otroštva in negativna reaktivnost, ki vključuje nagnjenost k doživljanju strahu, jeze, žalosti in nelagodja;
- nizka stopnja družbene angažiranosti, nizka socialna preferenca, nizka družbena sprejemljivost;
- napihnjena samopodoba ali visoka lastna vrednost, ki pogosto postavlja mladostnike v nevarnost, da jih vrstniki zavračajo, zato morda ni presenetljivo, da je le-ta povezana z nizko družbeno sprejemljivostjo in socialnim umikom;
- (za okolico) moteče vedenje, ki se pojavlja v interakciji med posameznikom in okoljem. Pod moteče vedenje Vec (2011) uvršča vedenja, kot so: neupoštevanje navodil, pomanjkljivo spoštovanje do drugih, kršitev bontona, kraje, maltretiranje drugih, spolno nesprejemljivo vedenje, poškodovanje lastne in tuje lastnine, ogrožanja lastne varnosti in varnosti ali celo življenj drugih.

Za razumevanje razvoja osamljenosti je pomembno upoštevati tudi posameznikov temperament, saj vpliva na medosebne interakcije prek posameznikovega začetnega odziva na nova družabna srečanja, njihovo vznurjenje in reaktivnost v vseh socialnih razmerah in okrevanje kot odgovor na družbeno grožnjo. Raziskave (Jones idr., 1981; Jones idr., 1983) so pokazale, da imajo osamljeni ljudje drugačen vzorec socialnega odzivanja kot ljudje, ki niso osamljeni; v socialnih interakcijah se počutijo bolj ogrožene, sramežljive, pasivne in manj družabne kot neosamljeni ljudje. Tako lahko dve lastnosti temperamenta delujeta kot dejavnik tveganja pri napovedovanju kronične, stabilne in / ali naraščajoče osamljenosti: (1) negativna reaktivnost, ki vključuje nagnjenost k doživljanju strahu, jeze, žalosti in nelagodja, in (2) umik, ki ga opisuje posameznikov začetni odziv na nove ljudi in situacije. Negativne reakcije predstavljajo tveganje za socialne odnose in umik možnosti za razvoj in ohranjanje pozitivnih socialnih odnosov. Osamljenost v mladostništvu je povezana z zavračanjem vrstnikov. Osamljeni na

splošno niso všeč vrstnikom in so tarča viktimizacije vrstnikov (pregled v Qualter idr., 2013).

Peplau in Perlman (1979, v Moore in Schultz, 1983) navajata, da se verjetnost osamljenosti povečuje z osebnimi značilnostmi, ki spodkopavajo bodisi začetek, vzdrževanje ali kakovost odnosov, oziroma vodijo človeka k sprejemanju slabih strategij obvladovanja v socialnih situacijah. Rezultati njune študije kažejo tudi, da imajo osamljeni mladostniki številne značilnosti, ki lahko vplivajo na sposobnost vzpostavljanja stikov z drugimi. Weiss (1973, v Mahon idr., 2006) v svoji teoriji osamljenosti razlaga, da so posamezniki zaradi določenih osebnostnih značilnosti kot npr. sramežljivost, lahko nagnjeni k osamljenosti, prav tako pa lahko osredotočanje na take značilnosti vodi do tega, da posameznik svoje trajne značilnosti dojema kot napake, kar povzroči večjo občutljivost posameznika za razvoj osamljenosti.

Osamljenost je bila pozitivno povezana tudi z zunanjim mestom nadzora ter negativno povezana s samozavestjo, privlačnostjo, simpatičnostjo, srečo in zadovoljstvom z življenjem (Moore in Schultz, 1983). Mesto nadzora predstavlja posameznikovo prepričanje o nadzorovanju izida nekega dejanja. Imamo notranje mesto nadzora (verjetnost uspeha je odvisna od posameznika samega) ali zunanje mesto nadzora (izid dejanj nadzoruje nekdo ali nekaj izven nas (npr. sreča, druge osebe)), le-to pa ponavadi zmanjša tudi motivacijo za dejavnost (Jaušovec, 2010).

Povezave med osamljenostjo, fizičnim in duševnim zdravjem kažejo, da osamljenost vpliva na skoraj vsak vidik življenja. Na primer, osamljenost ne vključuje samo bolečih občutkov izoliranosti, ločenosti od drugih in nepripadnosti, ampak je tudi dejavnik tveganja za številne zdravstvene težave (pregled v Masi idr., 2011). Osamljenost je pomemben dejavnik tveganja za težave v duševnem zdravju (Danese idr., 2009; Hawkey in Cacioppo, 2007, v Qualter idr., 2013), negativno vpliva na druge ljudi (Masi idr., 2011), na posameznikovo trenutno čustveno stanje, povezana pa je tudi s slabimi socialnimi, vedenjskimi in zdravstvenimi izidi pri odraslih in mladostnikih (Heinrich in Gullone, 2006, v Qualter idr., 2013).

Masi in sodelavci (2011) povzemajo predhodne raziskave, ki kažejo, da se osamljeni posamezniki v primerjavi z neosamljenimi posamezniki približujejo družabnim srečanjem z večjim cinizmom in medosebnim nezaupanjem, sebe in druge ocenjujejo negativno, s pričakovanjem zavrnitve. Poleg tega imajo osamljeni ljudje občutke manjvrednosti, krivijo sebe za socialne neuspehe, so bolj sramežljivi v socialnih situacijah ter sprejemajo vedenja, ki povečujejo in ne zmanjšujejo verjetnosti zavrnitve.

Osamljeni posamezniki lahko negativno vplivajo tudi na ljudi, ki niso osamljeni. To pomeni, da lahko osamljenost deluje kot biološka okužba. Mehanizem okužbe osamljenosti je lahko vzajemni učinek kakovosti socialnih interakcij in vpliva. Rezultati raziskave (Hawkley idr., 2007, v Masi idr., 2011) nakazujejo, da osamljeni posamezniki ne samo negativno komunicirajo z drugimi, ampak negativnost prenašajo tudi na druge posameznike in jo pri njih tudi izzovejo. To ohranja cikel negativnih interakcij in vpliva na osamljenega posameznika. Prav tako prenašanje negativnosti vpliva tudi na druge in na njihove interakcije. Ti rezultati lahko razložijo mehanizem, s katerim osamljeni posamezniki povečujejo občutke osamljenosti med tistimi, s katerimi sodelujejo.

Mladostniki so v študiji Moore in Schultz (1983) poudarili, da med osamljenostjo občutijo dolgočasje, praznino in izolacijo. Pri soočanju z osamljenostjo so mladostniki navedli neko pasivno obliko aktivnosti, kot je gledanje televizije. Taka dejavnost je sicer učinkovita proti dolgočasju, a neučinkovita pri zmanjševanju simptomov izolacije in pomanjkanja socialnih stikov.

Psihološko blagostanje v mladostništvu je odvisno predvsem od sprejemanja in vključevanja v vrstniško skupino, čeprav družina še naprej igra ključno vlogo pri blagostanju mladostnikov. Prisotnost neustreznih medosebnih odnosov družine in prijateljev povzroča slabo počutje, zato tisti, ki izražajo nezadovoljive medosebne odnose, doživljajo močne občutke osamljenosti in obratno (pregled v Corsano idr., 2006).

Medtem ko na eni strani ugotovitve kažejo, da je osamljenost v mladostništvu povezana predvsem z slabimi medosebnimi odnosi in nizko socialno integracijo, so raziskovalci na drugi strani ugotovili, da osamljenost lahko tudi spodbudi socialno interakcijo (Csikszentmihalyi in Larson, 1984, v Seginer in Lilach, 2004).

Pomembno pa je, da ne zanemarimo možnosti, da so med normalnim procesom razvoja prisotne različne izkušnje osamljenosti. Marcoen, Goossens in Caes (1987, v Corsano idr., 2006) so na primer predlagali večdimenzionalno pojmovanje samote, ki ločuje dva temeljna vidika: nenaklonjenost samoti (neželena izolacija) in naklonjenost samoti (prostovoljna izolacija). Ammaniti, Ecolani in Tambelli (1989, v Corsano idr., 2006) so prav tako poudarili, da ima osamljenost pomembno vlogo v mladostništvu, saj označuje različne faze v procesu izgradnje identitete in postopno ločevanje od staršev. Strokovnjakinja za psihoanalizo Ester Schaler Buchholz, je prav tako preučila to vprašanje in se strinja, da sta sposobnost in potreba po samoti posebnega pomena za mladostnika, ki je vključen v proces ločevanja in individualizacije ter pri konstruiranju identitete (Buchholz in Chinlund, 1994, v Corsano idr., 2006). Čas za sebe zagotavlja

ustvarjalni prostor, čas za počitek in samorefleksijo (Bucholtz, 1997, v Corsano idr., 2006). Zgoraj navedeno so Corsano in sodelavci (2006) potrdili tudi s študijo, ki je pokazala, da mladostniki lahko razlikujejo med različnimi stanji osamljenosti; na eni strani lahko prepoznajo bolečino izolacije in socialne zavrnitve, po drugi strani pa lahko prepoznajo prijetno dimenzijo osamljenosti v skladu s starostjo in spolom. Osamljenost je lahko dejavnik tveganja za mladostnikovo blagostanje, če je posledica socialne zavrnitve, lahko pa osamljenost deluje tudi ugodno za mladostnikovo psihološko blagostanje, če si mladostnik želi biti sam.

Marcoen, Goossens in Caes (1987, v Corsano idr., 2006) ugotovljajo, da se želja po času zase povečuje s starostjo. Ugotovili so tudi, da je pozitiven odnos do časa zase povezan z nezadovoljivimi medosebnimi odnosi v zgodnjem mladostništvu, medtem ko so starejši mladostniki sami po sebi prepoznali potrebo po času zase neodvisno od kakovosti medosebnih odnosov. Te ugotovitve je mogoče razlagati v sklopu pomembnih sprememb, ki so se zgodile med mladostništvom in kažejo na možnost, da so lahko različne izkušnje časa zase del procesa ločevanja od staršev, lastne identifikacije in konstrukcije identitete. Prav tako se mladostniki, ki so imeli zadovoljive medosebne odnose s starši, postali bolj neodvisni od njih, ne bojijo samote in se naučijo prepoznati pozitivne vidike časa zase. Torej je mladostnik sposoben razlikovati med različnimi izkušnjami časa zase, premagati predsodke, ki so obrobili psihologijo pri povezovanju koncepta biti sam s trpljenjem in bolečino ter sprejemati možnosti, da so različne izkušnje samega sebe lahko del normalnega procesa osebnega razvoja (Corsano idr., 2006).

2.2 Izvendaržinska institucionalna vzgoja

Institucija je v Slovarju slovenskega knjižnega jezika opredeljena kot "javna, organizirana skupnost ljudi za opravljanje kake dejavnosti". V nadaljevanju magistrskega dela se bomo osredotočili na institucije, ki so namenjene otrokom in mladostnikom z vedenjskimi in čustvenimi motnjami.

Vzgojne institucije, ki so namenjene otrokom in mladostnikom z vedenjskimi in čustvenimi motnjami, z neustreznim družinskim varstvom, oskrbo in vzgojo v Sloveniji ustanavlja država in jih v Zakonu o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (2013) opredeljuje kot vzgojne zavode (Krajncan in Šoln Vrbinc, 2015).

Namen zavodske vzgoje je nudenje pogojev za varen in zdrav osebni razvoj, kompenzacija razvojnih primanjkljajev in vrzeli v kognitivnem, čustvenem in socialnem razvoju, po potrebi pa tudi medicinska oskrba (splošna medicinska, pedopsihiatrična,

psihoterapevtska ipd). "Cilj bivanja mladostnikov v vzgojnem zavodu je čimprejšnja usposobitev za uspešno vrnitev /vključitev v matično /običajno okolje in uspešno dokončanje osnovnega ali poklicnega izobraževanja" (Priloga k Vzgojnemu programu, b. l., str. 9/10).

V vzgojnih zavodih in drugih tovrstnih vzgojnih ustanovah mladostnikom strokovno pomoč nudijo univerzitetni diplomirani socialni pedagogi in diplomanti predhodnih višjih in visokih študijskih programov (specialni pedagogi za motnje vedenja in osebnosti, profesorji defektologije za motnje vedenja in osebnosti, profesorji socialne pedagogike) (Priloga k Vzgojnemu programu, b. l.). Za uspešno izpolnjevanje vseh vzgojno - izobraževalnih nalog poleg vzgojiteljev strokovno pomoč nudijo še : psiholog, socialni delavec in medicinska sestra . V ustanovi z interno osnovno ali poklicno šolo pa so strokovni delavci tudi učitelji, ki morajo imeti dopolnilno specialno-pedagoško izobrazbo (Priloga k Vzgojnemu programu, b. l.). Njihovo delo zajema nudenje različnih oblik psihosocialne pomoči in življenjskega okolja, ki je prilagojeno letom, težavam, motnjam in stanjem mladostnikov (Krajncan in Šoln Vrbinc, 2015). Pomoč zahteva tudi prepoznavanja mladostnikovih osebnostnih lastnosti, vzgojnega stila, ki ga je bil deležen v otroštvu ter vzpostavljanje ustreznega razmerja med postavljanjem ciljev , nagrajevanjem in kaznovanjem . To je izhodišče za ustrezno in uspešno strokovno pomoč, s katero je mogoče nadomestiti vzgojne primanjkljaje in vrzeli zgodnjega otroštva, vsaj do določene mere (Vzgojni program, 2004).

Vzgojni zavodi so glede na izrazitost čustvenih in vedenjskih težav/motenj, starost populacije in namembnost določene institucije organizirani v dveh različnih oblikah, to sta klasična oblika zavodske vzgoje in stanovanjske skupine. Za zavodsko vzgojo je značilno, da se celotno življenje mladostnikov odvija pod eno streho (šolanje, prosti čas idr.) s skupno oskrbo (prehrana, pralnica idr.), v stanovanjskih skupinah, ki so ponavadi od uprave dislocirane in integrirane v urbano okolje, pa mladostniki s pomočjo vzgojiteljev v celoti skrbijo sami zase (Marovič, 2017). Stanovanjske skupine sprejemajo populacijo , ki se od populacije v vzgojnih zavodih razlikuje po večji meri odgovornosti, samostojnosti, upoštevanju pravil , ter po manjši , predvsem vedenjsko izstopajoči problematiki (Marovič, 2018). Vsi otroci/mladostniki so vključeni v osnovnošolsko ali srednješolsko izobraževanje, glede na institucijo, v katero so nameščeni pa se le-to izvaja znotraj ali izven vzgojnega zavoda (Marovič, 2017).

Institucionalna vzgoja se v Sloveniji izvaja v desetih vzgojnih ustanovah, in sicer v treh mladinskih domovih, šestih vzgojnih zavodih in enem prevzgojnem domu (Šoln Vrbinc, Jakič Brezočnik in Švalj, 2016). "*Mladinski domovi sprejemajo predvsem*

vzgojno ogrožene , vzgojno težavne , pa tudi otroke in mladostnike s čustvenimi in vedenjskimi težavami . Večina je hkrati tudi učno manj uspešna ” (Priloga k Vzgojnemu programu, b. l., str. 5). *“Vzgojni zavodi sprejemajo otroke in mladostnike s čustvenimi in vedenjskimi težavami , učno, poklicno in delovno neuspešne ”* (Priloga k Vzgojnemu programu, b. l., str. 9). *“Prevzgojni dom pa sprejme mladostnike, pri katerih je bila obravnavana v drugih vzgojnih ustanovah neuspešna oziroma mladostnike s težjimi kaznivimi dejanji in s težjimi čustvenimi (osebnostnimi) in vedenjskimi težavami oziroma motnjami (disocialnost)”* (Priloga k Vzgojnemu programu, b. l., str. 13).

2.2.1 Oddaja mladostnikov v izvendružinsko institucionalno vzgojo

Kot pravi Brinc (2000) je normalno, da mladostniki v času dozorevanja občasno prekršijo kakšno družbeno normo. S tem spoznajo družbena odzivanja na kršenje norm, se naučijo spoštovanja norm in prevzemanja odgovornosti za svoja vedenja in ravnanja.

V povezavi s tem Marovič (2018) v svojem delu izpostavlja kompleksnost vprašanj, kot so: Kdaj oddati otroka/mladostnika v vzgojni zavod in kateri so odločilni dejavniki, ki do namestitve pripeljejo? Avtorica navaja tudi, da ta vprašanja predstavljajo dilemo, s katero se pri svojem delu vsakodnevno srečujejo strokovni delavci zaposleni v vzgojnih zavodih.

Marovič (2018) prvotne razloge za oddajo mladostnikov v vzgojni zavod večinoma vidi v mladostnikovih vedenjskih in /ali čustvenih težavah in /ali motnjah , ki se v posameznikovem domačem okolju stopnjujejo s tolikšno intenziteto , da jim starši ter učitelji niso več kos, pod druge razloge za namestitev mladostnikov v vzgojni zavod pa navaja:

- neugodna družinska ozadja (zanemarjenost, različne vrste zasvojenosti , nemoč, psihične težave staršev , spolne in druge zlorabe, partnerski konflikti, nasilje ipd.);
- družbena in socialno-ekonomska depriviligiranost (nizki socialni status, brezposelnost, nezmožnost nudenja osnovnih življenjskih pogojev, neprimerni bivalni pogoji, neizobraženost ali nizka izobraženost ipd.);
- šolske težave (odklanjanje šole in učnega dela , izostajanje od pouka, neupoštevanje šolskih pravil, verbalno ali fizično nasilje nad sošolci, strokovnimi delavci ipd.);
- neugodni vplivi (primarnega/sekundarnega) okolja;

- posameznik je pripadnik odklonskih vrstniških skupin;
- zloraba različnih nedovoljenih substanc;
- medsebojen vpliv psiholoških bioloških, okoljskih in socialno ekonomskih dejavnikov.

Različni avtorji (pregled v Marovič, 2018) glavni razlog za namestitev posameznika v vzgojni zavod pripisujejo primarni celici otrokovega razvoja in družini, v povezavi z zgoraj naštetimi dejavniki. Mladostniki so v vzgojni zavod nameščeni, ker je njihov način čustvovanja in vedenjskega odziva motil posameznikov razvoj in /ali je bil moteč za okolico, zato so bile predhodno uporabljene različne oblike intervencij v posameznikovem primarnem okolju, žal neuspešno (Marovič, 2018).

Lahko rečemo, da gre za veliko število med seboj zelo prepletenih rizičnih dejavnikov, večplastnost in kompleksnost le-teh, kar pa otežuje poenotenje kriterijev za oddajo mladostnikov v vzgojne zavode (Krajnčan, 2006, v Marovič, 2018). Prav to Krajnčan (2003) potrjuje tudi z raziskavo *Analiza kriterijev oddaje otrok in mladostnikov v vzgojne zavode*, ki je pokazala, da v slovenskem prostoru nimamo enotnih kriterijev oddajanja otrok in mladostnikov v vzgojni zavod. Torej na kaj pa se lahko "opremo" pri odločitvi o oddaji mladostnika v vzgojni zavod? Svetin Jakopič (2005) navaja, da moramo pri odločanju upoštevati celotne mikro in makro sfere posameznikovega okolja, v katero je le -ta vključen, Marovič (2018) pa dodaja, da težav, s katerimi se srečuje populacija v vzgojnih zavodih (npr. neustrezno spopadanje z lastnimi težavami, pomanjkanje podpore ožjega in širšega socialnega okolja idr. .) ne moremo opredeliti več kot prehodne, prav tako ne moremo govoriti izključno o težavah, temveč tudi o motnjah, le-te pa so glavni dejavnik, ki pripelje do namestitve posameznika v vzgojni zavod.

Namestitev mladostnikov v vzgojne zavode, stanovanjske skupine ni prostovoljna, še zdaleč pa ni povezana z mladostniškim veseljem in radostjo, temveč jo mladostniki doživljajo kot stresen trenutek (Krajnčan, 2006). V povezavi s tem v nadaljevanju avtor tudi poudarja, naj bo nameščanje v vzgojni zavod zadnja rešitev in uporabljena le takrat, ko je ta ukrep zaradi neugodnih posledic za posameznika neizbežen. Podobno navajajo tudi Knorth in sodelavci (2008), ki trdijo, da je izvendružinska institucionalna vzgoja radikalen poseg, ki se v mnogih državah obravnava kot rešitev v skrajni sili, ki se ji je treba izogniti. V literaturi pa zasledimo tudi mnenja, da lahko nastanitev v izvendružinski institucionalni vzgoji prispeva k pozitivnemu razvoju nekaterih mladostnikov z resnimi vedenjskimi in/ali čustvenimi motnjami. Whittaker in Maluccio (2002) trdita, da moramo za seboj zapustiti strinjanje o izogibanju namestitvi, ki je

posledica koncepta »zadnje možnosti«, ampak moramo na podlagi dokazov o raziskavah določiti, v katerih primerih je začasno bivanje mladoletnikov v neki obliki izvendružinskega institucionalnega varstva lahko smiselna in učinkovita intervencija. Nizozemska raziskava je pri temeljitem pregledu obravnavanega področja pokazala, da sta dva načina učinkovita pri delu z mladimi, ki imajo resne psihosocialne in vedenjske težave, in sicer: delo v programih znotraj zelo strukturiranega življenjskega okolja in izvendružinska institucionalna vzgoja, namenjena usposabljanju socialnih veščin in povečanju socialne kompetence v okviru postopne učne poti (pregled v Knorth idr., 2008).

Marovič (2018) navaja primere, ko pa namestitev mladostnika v vzgojni zavod ni primerna:

- prisotnost agresivnega vedenja pri mladostniku,
- nemotiviranost mladostnika za delo,
- nesodelovanje staršev,
- pri mladostniku je prisotna specifična problematika (potreba po pedopsihiatrih).

Mladostnike s čustvenimi in vedenjskimi težavami se v skladu z Zakonom o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (2013):

- usmerja v vzgojno -izobraževalne programe s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo;
- odda v zavod za vzgojo in izobraževanje otrok s posebnimi potrebami, kadar je zaradi motenj ogrožen njihov zdrav razvoj oziroma ogrožajo okolico v tolikšni meri, da potrebujejo vzgojo v zavodu (Vzgojni program, 2004).

Pred namestitvijo mladostnika v vzgojni zavod, se s strani strokovnih delavcev centrov za socialno delo (v nadaljevanju CSD) nudi staršem in mladostniku številne preventivne oblike pomoči v obliki svetovanja, delavnic, dela z družino in terapevtskega dela (Svetin Jakopič, 2005).

O oddaji mladostnika v vzgojni zavod odloči pristojni CSD v skladu z Zakonom o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (2004), ki v 121. členu določa, da lahko CSD sam ali v sporazumu s starši odda mladostnika v vzgojni zavod zaradi njegove osebnostne ali vedenjske motenosti, ki bistveno ogroža njegov zdrav osebni razvoj. Mladostnika se v vzgojni zavod odda na podlagi strokovnega mnenja komisije za usmerjanje otrok s posebnimi potrebami, postopek usmerjanja pa se sproži na

zahtevo staršev, lahko pa tudi na zahtevo vrtca, šole, zdravstvenega ali socialnega zavoda in drugih zavodov po predhodni seznanitvi staršev (Vzgojni program, 2004). Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (2004) med drugim določa tudi, da mora ukrep namestitve v vzgojni zavod (ki traja lahko največ tri leta), prenehati takoj, ko prenehajo razlogi, zaradi katerih je bil le-ta izrečen. Marovič (2018) opozarja, da so načini odločanja CSD za oddajo mladostnika v posamezen vzgojni zavod zelo neenotni, kriteriji nerazpoznavni, končna odločitev pa je prepuščena strokovnim delavcem, ki imajo o vzgojnih zavodih zelo različna mnenja in izkušnje.

Mladostniki so v vzgojni zavod lahko nameščeni tudi na podlagi ukrepa oddaje v vzgojni zavod, ki ga izreče sodišče mladoletniku, glede katerega je treba poskrbeti za njegovo vzgojo in prevzgojo pod stalnim vodstvom in nadzorstvom strokovnih vzgojiteljev (Vzgojni program, 2004).

Skalar (2003) izpostavlja, da so ljudem, ki so nameščeni v tako imenovane »totalne institucije³«, kratene temeljne človekove pravice. Mladostniki v vzgojnih institucijah ne morejo zadovoljiti svojih temeljnih potreb in interesov, zlasti potrebe po zasebnosti, saj so pod stalnim nadzorom, podrejeni se morajo pravilom, ki veljajo v instituciji, nimajo možnosti izbire na primer s kom se bodo družili in prijateljevali.

Struktura systemske oskrbe bi morala biti prožna, da se lahko prilagodi potrebam posameznika, ne da se posameznik prilagaja sistemu. Pogosto mladostniki govorijo o sistemu, ki jih ne posluša in podpira, govorijo o nefleksibilnih strukturah, birokratskih procesih in drugih dejavnikih, ki so postavljeni pred njihove želje in občutke (The Who Cares? Trust, 2015).

Izvendružinska institucionalna vzgoja posledično lahko vpliva tudi na razvoj negativne samopodobe in nizkega samovrednotenja, kar zaznamujejo osebnost in predstavlja rizične razvojne psihološke dejavnike. Rešitev mnogi avtorji vidijo v deinstitutionalizaciji, s katero bi mladostnikom, ki potrebujejo posebno družbeno skrb in so ostali brez družinskega zavetja ter tistim, ki potrebujejo šolanje in usposabljanje pod posebnimi pogoji, zagotovili takšne pogoje za življenje, šolanje in delo, kateri bi jim omogočali nemoten celosten osebnostni razvoj in jim omogočali uspešno vključitev v

³ Goffman (1988, v Flaker, 1996) ustanove, ki zajemajo vse vidike posameznikovega življenja na enem mestu imenuje totalne ustanove.

družbo po zapustitvi institucije (Skalar, 2003). Avtor kot ustrezno razrešitev in korak vzporedno z deinstitutionalizacijo vidi v rejniških družinah, reorganizaciji in nadomeščanju vzgojnih zavodov s stanovanjskimi skupinami.

Marovič (2018) navaja, da trenutno stanje na področju dela z omenjeno populacijo kaže na pomanjkljivost in neustreznost sistemsko urejene državne skrbi (izhajajoč iz področja šolstva, socialnega varstva, zdravstva, policije in pravosodja). Pri tem pa vidi »našo« nalogo, da moči in sredstva usmerimo v skupnostne oblike obravnave, ki se nahajajo v socialnem okolju pomoči potrebnih posameznikov, zagotovimo pomoč družinam in s tem zmanjšamo proces institucionalizacije.

V Franciji sta Muñoz in Ferrière (2000, v Dinisman idr. 2012) merili zadovoljstvo z življenjem pri mladostnikih, ki živijo v oskrbi in tistimi, ki živijo v matični družini. Rezultati so pokazali tri glavne dejavnike, ki vplivajo na nižjo raven blagostanja mladostnikov v oskrbi: neposredni učinek umestitve, posredni učinek zadovoljstva z družinskim življenjem in doživljanja osebne rasti. Angleška študija je pri enaki populaciji analizirala blagostanje vključno z zadovoljstvom z različnimi življenjskimi področji in celotnim življenjem. Posamezniki iz oskrbe so imeli približno petkrat večjo verjetnost nizkega blagostanja, kot tisti, ki živijo s svojo družino. Eden od rezultatov, ki je lahko presenetljiv, je podobnost nekaterih rezultatov za tiste, ki živijo v enostarševskih družinah in tistih, ki živijo v oskrbi. Ti dve skupini imata nižje ocene zadovoljstva od tistih, ki živijo z obema staršema. Prvi dve skupini sta utrpeli spremembe pri starših/skrbnikih, te spremembe pa posledično spremenijo socialne mreže in prostočasne dejavnosti posameznika. Avtorji menijo, da se dejavnik, ki ima negativne posledice za njihovo blagostanje, ne zdi toliko tip družinske strukture kot nestabilnost. Tisti, ki so utrpeli manj sprememb pri starših/skrbnikih, doma, v območju, kjer živijo in v šoli, poročajo o bistveno višjem blagostanju kot tisti, ki živijo v enostarševski družini ali v oskrbi. Vendar pa to ne pomeni, da bi sprememba v družinski strukturi ali družini sama po sebi škodovala ali negativno vplivala na blagostanje, še manj pa, da je optimalno stanje vedno živeti z obema staršema (pregled v Dinisman idr., 2012). V zvezi s tem Madge in Willmott (2007, v Dinisman idr., 2012) poudarjata, da lahko otroci premagajo ločitve družin in druge stresne situacije, če se počutijo oskrbljene in ljubljene. Rezultati raziskav (Davidson-Arad, 2010; Jekielek, 1998) kažejo, da so otroci, ki so ostali v konfliktnih družinskih situacijah, pokazali nižjo stopnjo blagostanja kot tisti, ki so doživeli isto, vendar so bili vzeti iz družine (pregled v Dinisman idr., 2012).

2.2.2 Mladostniki v izvendružinski institucionalni vzgoji

Škoflek (1991) opredeljuje značilnosti mladostnikov, na podlagi katerih se strokovne službe odločajo o oddaji v vzgojni zavod. Te značilnosti so:

- izstopajoče vedenje posameznika je moteče, ogrožajoče ali vznemirjajoče za okolje, v katerem živi;
- izstopajoče vedenje lahko pojasnijo socialni, psihični, vzgojni in/ali bolezenski vzroki;
- ogrožen je nadaljni razvoj posameznika;
- začasen odhod mladostnika iz družine in namestitvev v vzgojnem zavodu lahko reši nastale težave.

Mladostniki v izvendružinski institucionalni vzgoji prihajajo iz družin, v katerih jim niso bile zagotovljene ustrezne razmere za zdrav razvoj in imajo pogosto posledice na čustvenem, vedenjskem in socialnem področju (Kreft Toman, 2017). Škoflek (1991) navaja njihove glavne skupne značilnosti:

- zavodska populacija ima velik odpor do šole, ki je povezan s ponavljajočim izostajanjem od pouka;
- nagnjeni so k beganju od doma in kraji;
- za zavodsko populacijo je značilno, da ima razne psihosomatske motnje, kot so enureza, prebavne motnje, tiki, alergije idr. ter različne psihične motnje, kot so anksioznost, depresija, fobije idr.;
- večina zavodske populacije je vzgojno (pomanjkljiva ali neustrezna vzgoja) in čustveno (odklanjanje, sovražen odnos) zanemarjena, ima težko in stresno otroštvo, v večini primerov pa je prisoten tudi alkoholizem;
- starši, katerih otroci so v zavodski vzgoji, imajo nizko stopnjo izobrazbe, posledično pa tudi nizek socialni status.

Starši mladostnikov, ki so nameščeni v vzgojne zavode, so pogosto preobremenjeni z lastnimi težavami, nestabilni in negotovi, te vzorce pa prenašajo tudi na svoje otroke. Prav tako starši mnogokrat ne znajo zadovoljevati razvojnih potreb svojih otrok (Rapuš Pavel in Kobolt, 2008). Največkrat gre za družine, ki mladostnikom niso nudile podpore in varnosti ter prej predstavljajo del težave kot rešitev (Kreft Toman, 2017). Krajncan (2003) ugotavlja, da 80 % mladostnikov, ki živijo v izvendružinski institucionalni vzgoji prihaja iz družin, ki so bile že pred oddajo v vzgojni zavod v stiku s CSD. Pogosto so v obravnavi ali prejemniki pomoči tudi sorojenci, del družin pa je bil prejemnik pomoči že v prejšnji generaciji. Koboltova (2002, v Krajncan,

2003) dodaja, da so starši mladostnikov v izvendružinski institucionalni vzgoji tudi odraščali v neurejenih družinskih razmerah , ki jim niso omogočile razvoja ustrežnejšega vedenja. V družinah nameščenih mladostnikov so mnogokrat prisotni tudi naslednji dejavniki: vzgojna nemoč staršev, neodgovoren ali sovražen odnos staršev do svojih otrok, odklanjanje, čustvena hladnost staršev, dvotirna vzgoja, pomanjkanje zahtev in spoštovanja, prevelika pričakovanja staršev in pomanjkanje njihove podpore pri šolskem delu (Krajncan, 2003). Le-to je avtor podprl tudi z raziskavo (Krajncan, 2003), katera je pokazala, da približno 40 % otrok in mladostnikov, nameščenih v vzgojnih zavodih, doma živi v podpovprečnih in neustreznih okoliščinah.

V literaturi s področja zavodske vzgoje (npr. Krajncan, 2003, Marovič, 2018, Vec, 2011) je mogoče zaslediti terminološko zmedo v zvezi s poimenovanjem populacije nameščene v vzgojni zavod . Le-ta se kaže v številnih pravno veljavnih dokumentih (npr. Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji , Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami idr.) kot tudi med strokovnjaki na področju socialne pedagogike, ki so z omenjeno populacijo najbolj neposredno povezani (Kobal Tomc idr., 2011, Kobolt, 2011, Krajncan, 2010, Marovič, 2017 idr., v Marovič, 2018). Zasledimo, da različni avtorji (npr. Kobolt, 2010, Marovič, 2018, Razpotnik, 2011) uporabljajo različne termine za opredeljevanje populacije, nameščene v vzgojni zavod : otroci/mladostniki z izstopajočim vedenjem, otroci/mladostniki s težavami v socialni integraciji, čustvene in vedenjske težave , čustvene in vedenjske motnje ali največkrat kombinacija čustvenih in vedenjskih težav/motenj (Marovič, 2018). Iz tega lahko sklepamo, da nimamo poenotenega termina, ki opredeljuje populacijo nameščeno v vzgojne zavode. Marovič (2018) na podlagi dolgoletnega neposrednega dela z zavodsko populacijo meni, da uporaba termina čustvene in vedenjske težave in/ali motnje v dovolj veliki meri opozori na kompleksne značilnosti , ki jih je pri populaciji nameščeni v vzgojni zavod mogoče zaznati . Z uporabo veznika in /ali nakaže, da gre lahko ali za težavo ali za motnjo ali pa obe obliki vedenja (Marovič, 2018). Poudarja, da tudi to poimenovanje populacije v vzgojnih zavodih ni popolnoma ustrezno , da je še vedno mogoče zaslediti sledi posplošitev (Marovič, 2018), ter da še vedno ne odraža raznolikih značilnosti posameznika in njegove socialne umeščenosti (Metljak idr., 2010, v Marovič, 2018).

Marovič (2018) prav tako opozarja, da se pri poimenovanju omenjene populacije pogosto izključi dejstvo, da je posameznikovo vedenje interakcijsko pogojeno z njegovim okoljem, zato noben obstoječi termin za poimenovanje populacije v vzgojnih

zavodih ne zajema vidika vedenja, da so bistvo neprimernega oz. drugačnega vedenja dolgotrajne posledice različnih kompleksnih težav v mladostnikovem okolju in ne v njem.

Prav tako avtorica navaja, da celotne populacije v vzgojnih zavodih ne moremo opredeliti kot populacije s čustvenimi in vedenjskimi težavami /motnjami. Prvič zaradi tega, ker v določenem časovnem obdobju, kot je npr. puberteta, ob neugodnih življenjskih situacijah, ob stiku z določenimi osebami, lahko vsak posameznik postane problematičen, le-to v enaki meri velja tako za nezavodsko kot tudi zavodsko populacijo. Drugič pa zato, ker v vzgojnem zavodu najdemo posameznike, ki imajo čustvene težave, niso pa disocialni in take, ki kažejo disocialno simptomatiko, niso pa čustveno »moteni«. Pri nekaterih je tako zaznati izrazitejša internalizirane oblike izražanja, stiske, anksioznosti in nemoči, pri drugih pa eksternalizirane oblike izražanja, jeze in agresije, pri tretjih kombinacijo obeh (Marovič, 2018).

Terminologija čustvenih in vedenjskih težav/motenj je torej problematična, ker se poizkuša izogniti stigmatiziranemu poimenovanju, zaradi tega pa ostaja na splošni ravni, kjer nam poimenovanje oziroma izraz ne pove, s katero specifično kategorijo posameznikov se srečujemo. Težavnost enotnega poimenovanja se kaže tudi znotraj institucij, kjer obstajajo razlike v nameščeni populaciji med vzgojnimi zavodi, mladinskimi domovi ter stanovanjskimi skupinami, zato bi morale obstajati tudi razlike v poimenovanju populacije glede na obliko namestitve (Marovič, 2018).

2.2.3 Stanovanjske skupine

Trenutno so v Sloveniji v enaintrideset dislociranih stanovanjskih skupin vključeni 203 otroci in mladostniki (Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, osebna komunikacija, 11. marec, 2019).

Stanovanjske skupine so dopolnilna oblika zavodske vzgoje (Keihn, 1997) in so manjše dislocirane bivalne enote, v katere je vključenih največ deset mladostnikov obeh spolov. Predstavljajo prehod iz zaprtega zavodskega okolja v bolj odprto stanovanjsko obliko (Skalar, 1995). Stanovanjske skupine se nahajajo v urbanem okolju, kjer se mladostniki tudi šolajo in vključujejo v delovne organizacije, društva in druge interesne dejavnosti. Tovrstna skupnost je najbolj podobna družinski skupnosti, tako po arhitektonskih in organizacijskih karakteristikah, psihološko ekoloških pogojih, socialni klimi in pogojih za pedagoško delovanje (Skalar, 2003).

Mladostniki v stanovanjskih skupinah so posamezniki z edinstvenim in pogosto izraženim tveganjem, vključno s težavami v zvezi s čustvi in vedenjem, z zgodovino zlorabe in zanemarjanja, neugodnimi družinskimi odnosi in akademskimi primanjkljaji (pregled v Casey idr., 2010). Keihn (1997) navaja, da mladostniki v stanovanjskih skupinah trpijo zaradi odsotnosti občutka lastne vrednosti, pomanjkanja socialne in osebne identitete ter nizke samozavesti. Motnje funkcije jaza izražajo skozi agresijo, z neprimernim vedenjem in v pomanjkljivi frustracijski toleranci.

Skalar (1993, v Marovič, 2017) navaja, da posamezniki, ki so nameščeni v stanovanjske skupine, vedenjsko niso posebej problematični in do sedaj v šoli ali soseski niso povzročali incidentov ter so uspešno nadzirali svoje notranje impulze in izkazali odgovornost za svoja ravnanja.

Glavni namen teh nastavitvev je zagotoviti intenzivno zdravljenje za potrebe mladostnikov, ki presega tisto, kar lahko zagotovi družina (Casey idr., 2010). Stanovanjske skupine z različnimi dejavnostmi poskušajo začasno nadomestiti psihološke in materialne funkcije družine. Prav tako je pomembno tudi preživljanje prostega časa in časa zunaj stanovanjske skupine. Mladostniki morajo imeti vsaj eno organizirano dejavnost zunaj stanovanjske skupine, pomembno pa je tudi, da so vključeni v izobraževanje ali različna usposabljanja za delo. Vse to služi kot priprava na samostojno življenje. Enako so zasnovane dejavnosti v stanovanjski skupini (npr. priprava hrane, skrb za osebno in skupno higieno ter zdravje, bivalne pogoje), ki imajo veliko stopnjo avtonomnosti in pripravljajo posameznika na samostojno življenje (Keihn, 1997).

Stanovanjska skupina omogoča dinamičen in vsebinsko razgiban življenjski prostor, ki je prilagodljiv tudi za povezovanje s širšim socialnim okoljem in drugimi institucijami. Le-to omogoča razmere, podobne normalnim družinskim in socialno vključenost mladostnikov. K le-temu pripomorejo tudi institucionalno manj obremenjeni odnosi, ki omogočajo večjo bližino ter pristnejši in kvalitetnejši odnos med mladostniki in strokovnimi delavci. Odpravljanje nepravilnosti, sporov, nesoglasij in odklonskega vedenja je zato lažje in hitrejše, hkrati pa se vzpodbuja posameznikovo samostojnost in odgovornost za lastna vedenja in ravnanja (Skalar, 1995).

Mladostnikovo bivanje v stanovanjski skupini lahko traja od nekaj tednov do nekaj let. Mladostnik lahko zapusti stanovanjsko skupino oziroma je iz nje odpuščen, ko ima zagotovljene in urejene temeljne pogoje bivanja v domačem okolju ali pogoje za samostojno življenje ter opravljeno izobraževanje (Skalar, 1995).

Knorth in sodelavci (2008) v meta-analizi ugotavljajo, da pri mladostnikih po obdobju bivanja v stanovanjskih skupinah v povprečju prihaja do izboljšanja psihosocialnega delovanja in da:

- mladostniki z vedenjskimi težavami dosežejo več napredka kot mladi s čustvenimi težavami;
- je strokovno osebje bolj kritično pri ocenjevanju vedenjskega napredka kot mladi sami in njihovi starši;
- komponente spreminjanja vedenja in komponente, ki so osredotočene na družino, pri zdravljenju vplivajo na pozitivne rezultate;
- stanovanjska oskrba dosega boljše rezultate kot zdravljenje doma, tudi z zelo problematično skupino;
- specifično usposabljanje, namenjeno socialno-kognitivnim in socialno-čustvenim sposobnostim mladih, lahko povzroči znatno okrepitev učinka zdravljenja.

Scherrer (1994, v Knorth idr., 2008) je v svojih študijah raziskoval učinkovitost oskrbe v stanovanjskih skupinah in prišel do ugotovitve, da mladi v stanovanjskih skupinah z obravnavo, kažejo približno 14 % večjo izboljšanje čustvenih in vedenjskih težav v primerjavi z mladimi v drugih oblikah nastanitve. Enako sta raziskovala tudi Frensch in Cameron (2002), rezultati njune študije pa so pokazali, da se po daljšem obdobju spremljanja, kaže manjša učinkovitost, zato poudarjata pomen spremljanja po odpustu in dela z mladostnikom ter njegovo družino v smislu izboljšanja učinkovitosti družinske oskrbe (Knorth idr., 2008).

Ob upoštevanju dejstva, da se stanovanjska oskrba vedno bolj obravnava kot oblika družinske podpore in ima pozitivne učinke na posameznike, pa negativne posledice za posameznike, ko se po odpustu vrnejo v družinske razmere, ostajajo (Knorth idr., 2008). Študija (Lyons idr., 2001), ki je preverjala status mladih v obdobju dveh let po prekinitvi namestitve v stanovanjski skupini, ni pokazala znakov izboljšanja delovanja na posameznih področjih življenja (npr. izobrazbenem, družinskem), ugotovljeno pa je bilo, da razloge za to lahko pripišejo težavam, s katerimi se mladi srečujejo v življenju po oskrbi. Veliko mladostnikov, ki so v oskrbi, nima priložnosti za vzpostavitev stabilnega vzorca dela ali izobraževanja, finančne neodvisnosti in formalne ali neformalne mreže podpore. Posledično se lahko mladostniki v času zapuščanja izvendružinske institucionalne vzgoje in po tem prehodu soočajo s težavami, vključno z izobraževalnim neuspehom, brezposelnostjo, revščino, nestabilnostjo stanovanj in pomanjkanjem družinskega vključevanja. Na splošno te

številne ovire, s katerimi se srečujejo mladostniki v času prehoda, ne le negativno vplivajo na mladostnike, ampak povzročajo tudi stroške za družbo. Mladi, ki imajo mrežo socialne podpore (npr. starši, viri skupnosti in prijatelji), pa bodo bolj verjetno doživeli pozitivne rezultate, povezane s preходом in se uspešno vključili v skupnost po odpustu. Ta socialna mreža igra ključno vlogo v življenju mladih med prehodi, vključno z zagotavljanjem možnosti neodvisnega življenja in usposabljanja za življenjske spretnosti (pregled v Casey idr., 2010).

2.3 Socialne mreže

“Pojem socialna mreža pomeni i človekovo povezanost z drugimi ljudmi , ki je ena od bistvenih človeških potreb in lastnosti ; izraža se v osebnih medčloveških odnosih in v stvarnih delovnih ter drugih rabnih razmerjih” (Ramovš, 2014, str. 51). Vaux (1988, v Hlebec, Kogovšek in Mrzel, 2009) opredeljuje socialno mrežo kot podmnožico večje družbene mreže, na katero se posameznik obrne po pomoč. Socialna mreža je skupnost ljudi, s katerimi ima posameznik določen odnos, prav tako pa opredeljuje tudi vrsto odnosa (Antonucci, Ajrouch in Birditt, 2014).

Torej socialne mreže obsegajo socialne odnose posameznika, to je „množico ljudi”, s katerimi je posameznik v neposrednem stiku. Neposreden stik pomeni, da med posameznikom in mrežnim partnerjem obstaja socialni odnos, za katerega so značilne ponavljajoče se interakcije. Le-te razlikujejo med socialnimi odnosi in znanci (pregled v Wrzus, Hänel, Wagner in Neyer, 2012). Socialne mreže posameznika so opredeljene v smislu odnosov, ki jih posameznik dojema kot bližnje in pomembne v svojem življenju (Levitt, 2005), torej socialne mreže ne vključujejo vseh ljudi, ki jih posameznik pozna, ampak le ljudi, ki so za posameznika pomembni z vidika socialne podpore (Kahn in Antonucci, 1980).

Velikost socialnih omrežij je pomembna značilnost, ker označuje družbene vire. Poleg splošne velikosti socialnega omrežja je pomembno tudi število razmerij v določenih podmrežah, kot so družine ali omrežja, povezana z izobraževanjem in delom, saj različni odnosi lahko izpolnjujejo različne funkcije (pregled v Wrzus idr., 2012).

Medtem ko obstajajo posamezne razlike v moči potreb po pripadnosti in kako so izpolnjene, zadovoljevanje teh potreb nujno vključuje pogoste, pozitivne interakcije z drugimi ljudmi v trajnem kontekstu (Heinrich in Gullone, 2006).

Kot pogoj za gosto in široko socialno mrežo Martinjak (2004) izpostavlja socialni kapital. *“Ta služi kot pomoč pri razpredanju mreže in opremljanju s potrebno zalogo, ki omogoča in vzdržuje vključenost v sodobni mrežni svet. Med komponente socialne izključenosti pa umešča šibke socialne mreže, ki deprivilegirajo posameznike pri socialni podpori in neformalni pomoči, ki ju potrebujejo za aktivno sodelovanje in dostop do socialnega življenja”* (Martinjak, 2004, str. 488).

Poleg pogostosti medosebnih odnosov je pomembna kakovost le-teh, med posameznikom in člani socialne mreže. Pogosti socialni odnosi omogočajo, da posameznik s člani socialne mreže razvije kakovostne medosebne odnose. Kakovost odnosov je merjena s tem, kako posameznik zaznava podporo članov socialne mreže, torej ali ga člani podpirajo, ga spodbujajo in mu pomagajo (Antonucci idr., 2014).

Socialna mreža posamezniku predstavlja vir čustvene in materialne podpore, kar je ključnega pomena za blagostanje posameznika, prav tako pa si posameznik s člani socialne mreže podporo tudi izmenjuje. Kakšno podporo posameznik prejme, je odvisno od velikosti socialne mreže in raznolikosti njenih članov (Antonucci idr., 2011). Vaux (v Hlebec, Kogovšek in Mrzel, 2009) dodaja, da so socialne mreže razmeroma stabilne glede na velikost in sestavo, razen v času razvojnih prehodov ali nenormativnih življenjskih sprememb.

Thompson (1995) navaja pet značilnosti socialnih mrež, ki jih lahko določimo in izmerimo, hkrati pa so pomemben vir socialne opore:

1. velikost mreže: večja, kot je naša socialna mreža, več imamo razpoložljivih virov za zadovoljevanje potreb po druženju in pripadnosti, zlasti ko npr. potrebujemo pomoč in podporo. Sama velikost mreže pa ni merilo za kakovostno socialno mrežo. Lahko imamo okoli sebe veliko število ljudi, vendar so stiki z njimi ohlapni ali slabi, zato lahko rečemo, da ta mreža ne služi svojemu namenu;
2. pogostost stikov: stike v socialnih mrežah je potrebno vzdrževati in ohranjati predvsem v smislu ponavljajočih interakcij, saj se s tem krepi medosebni odnos. V primeru, da je kvaliteta odnosa slaba, pa je lahko prevelika pogostost stikov stresna in nekoristna;
3. razpršenost: nanaša se na geografsko razpršenost naših stikov. Manjša je razpršenost, bolj močne so vezi in opora, ki jo potrebujemo in obratno;
4. stabilnost socialne mreže: stabilne socialne mreže pri posamezniku vzbujajo občutek varnosti in so vir opore. Prav tako se člani socialne mreže med seboj poznajo že dlje časa, poznajo potrebe drug drugega, zato so pri nujenju

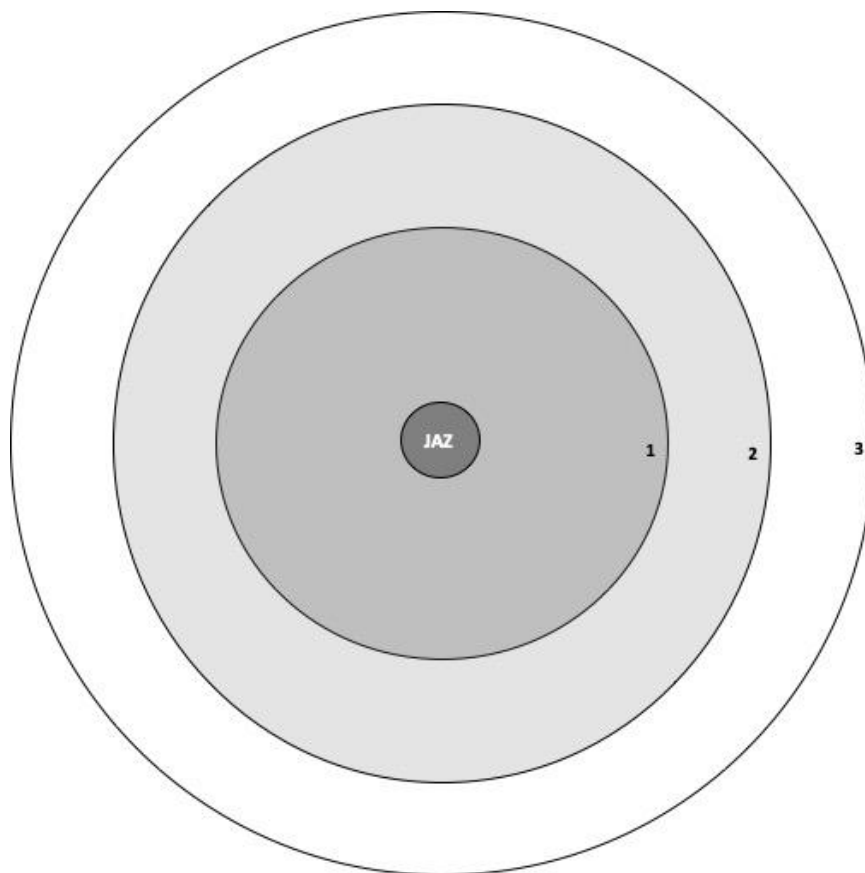
pomoči bolj učinkoviti;

5. raznolikost odnosov: za dobro socialno funkcioniranje je potrebna cela paleta različnih odnosov, od zelo tesnih, čustveno nabitih, do bolj ohlapnih in formalnih odnosov.

Hlebec in Kogovšek (2006) socialna omrežja delita na popolna in egocentrična omrežja. O popolnem omrežju govorimo, ko v neki skupnosti opazujemo vse odnose, na primer prijateljski odnosi v osnovni šoli . O egocentričnem omrežju govorimo, ko opazujemo izbrane osebe in njihova osebna omrežja – na primer osebna omrežja otroka/mladostnika s posebnimi potrebami v razredu.

Tehnika zbiranja podatkov pri merjenju egocentričnih omrežij je generator imen. Ločimo med enostavnimi in sestavljenimi generatorji imen. Enostavni generator je anketno vprašanje za pridobivanje članov omrežja , s katerimi je posameznik povezan . Pri sestavljenih generatorjih je takih anketnih vprašanj več (Hlebec in Kogovšek, 2006).

V magistrskem delu bomo uporabili Antonuccijev generator imen, ki pri merjenju omrežij socialne opore uporablja tri koncentrične kroge za razvrstitev članov omrežja (Hlebec in Kogovšek, 2006).

Slika 1: Generator imen (prirejeno po Antonucci, Ajrouch in Birditt, 2014).

Koncentrični krogi predstavljajo socialno mrežo posameznika, ki se nahaja v središču krogov. Osebe v notranjem krogu so tiste, ki so posamezniku tako blizu, da si življenja brez njih ne more zamisliti. Osebe, ki so manj blizu, a so še vedno pomembne, posameznik uvrsti v srednji krog, tiste osebe, ki niso tako blizu kot drugi, a so še vedno pomembne v življenju posameznika, pa zasedajo najbolj oddaljeni krog. Odnosi v notranjem krogu običajno zagotavljajo visoko stopnjo podpore, vključno z vsemi funkcijami čustvene in neposredne pomoči (Levitt, 2005).

Kahn in Antonucci (1980, v Hlebec in Kogovšek, 2006) navajata naslednje značilnosti krogov omrežja:

- prvi krog predstavljajo: partner, najbližji družinski člani in tesni prijatelji. Za prvi krog so značilne zelo tesne in stabilne vezi, osebe v tem omrežju imajo več različnih vlog oziroma nudijo različne vrste opore;
- drugi krog predstavljajo: razširjena družina, prijatelji, znanci ipd. V drugem krogu se članstvo s časom spreminja, prav tako pa imajo člani eno ali več vlog;
- tretji krog predstavljajo: oddaljena družina, strokovnjaki, sosedi ipd. Članstvo je časovno zelo spremenljivo, vezi pa so izenačene z vlogo.

Pri odnosih med posameznikom in članom socialne mreže lahko ugotovljamo tip odnosa (starš, sorojenec, partner, prijatelj, itd.), oporo, zadovoljstvo z odnosom ipd., poleg tega pa še število in druge značilnosti teh vezi, kot so npr. deleži oseb v omrežju (delež moških in žensk), povprečja in variabilnost določenih značilnosti (npr. pogostost stikov) ali strukturne značilnosti omrežij (npr. gostota omrežja) (Hlebec in Kogovšek, 2006).

Strukturne in funkcionalne značilnosti socialne mreže so povezane z osebnimi in situacijskimi vplivi (Levitt, 2005). Kot navajata Kahn in Antonucci (1980, v Levitt, 2005), so odnosi v notranjem krogu najbolj stabilni, večina sprememb se zgodi v zunanjih krogih konvoja. Prav tako so študije (Antonucci, 2001; Levitt, Silver in Franco, 1996, v Levitt, 2005) pokazale, da je podpora članov socialne mreže povezana s psihosocialnim prilagajanjem; čeprav socialne mreže ne delujejo vedno optimalno in lahko socialni odnosi včasih tudi negativno vplivajo na prilagajanje posameznika.

2.3.1 Socialne mreže mladostnikov ter njihove količinske in kakovostne značilnosti

Giligham (1999, v Čačinovič, 2000) navaja, da so v mladostništvu socialne mreže za posameznika lahko ključni vir pomoči. Seveda družina še vedno ohranja velik

pomen, vendar ni edina, ki tvori mladostnikovo socialno mrežo. Poleg staršev tvorijo socialno mrežo tudi bratje in sestre, babice in dedki, tete in strici, prijatelji, vrstniki, družinski prijatelji, sosedge in učitelji. Različne vrste družbenih odnosov ponujajo različne družbene oblike ali izpolnjujejo različne medosebne potrebe (Weiss, 1974, v Lasgaard idr., 2011). Prijatelji ponujajo občutke družbene integracije, odnosi z družinskimi člani ponujajo občutek vodenja in odnosi z romantičnimi partnerji nudijo občutek zanesljive povezanosti. Odsotnost določenih socialnih povezav je označena z obliko stiske, ki se doživlja kot osamljenost in je lahko povezana z različnimi oblikami psihopatologije.

V obdobju mladostništva se odnosi z vrstniki, sorojenci, starši in drugimi spremenijo tako količinsko kot tudi kakovostno, prav tako pa se poveča mladostnikova komunikacija s širšim socialnim okoljem (Zupančič in Svetina, 2004). Mladostništvo je razvojno obdobje, v katerem so medosebni odnosi najbolj v ospredju. V tem obdobju se mladostniki preusmerijo iz relativno večje odvisnosti od staršev, v podporo, interakcijo in povezanost z vrstniki (Woodhouse idr., 2011). Vrstniki v mladostnikovi socialni mreži so jim praviloma podobni npr. v odnosu do šole, v učnem uspehu in v statusu znotraj vrstniške skupine (Papalia, Wendkos Olds in Duskin Feldman, 2003).

Mladostniki se v skupine zbirajo glede na različne skupne interese, ki jih imajo s svojimi vrstniki, kar pomeni, da posamezen mladostnik lahko pripada tudi več skupinam hkrati. Mladostniki se podrejajo normam, stališčem in načinom vedenja vrstniške skupine, kateri pripadajo, prav tako pa se v vrstniški skupini učijo socialnih veščin, kot je navezovanje stikov, razreševanje konfliktov, naučijo se tudi strpnosti, prilagodljivosti, doživljajo in spoprijemajo pa se tudi z različnimi čustvi (Dogenik, 2011). Na koncu mladostništva prijateljske neformalne skupine precej izgubijo na svojem namenu, nadomestijo jih odnosi s partnerji, ki strmijo k ustanovitvi lastne družine (Bajzek, 2008).

V mladostništvu se število pravih prijateljev zmanjša, se pa obstoječa prijateljstva poglobijo. Mladostniki raje vzpostavljajo odnose z manjšim številom vrstnikov, kjer je večji poudarek na medsebojnemu sprejemanju, vrednotah, idealih, avtentičnosti, intimnosti in psiholoških značilnostih prijateljstva (Bajzek, 2008).

Število prijateljev ali socialnih interakcij ni tako dober napovednik osamljenosti v mladostništvu kot kakovost odnosov, večje možnosti za socialno interakcijo in večja socialna podpora pa lahko boljše obravnavata socialno izolacijo kot pa osamljenost (Masi idr., 2011). To potrjujeta Parker in Seal (1996, v Heinrich in Gullone, 2006), ki sta ugotovila, da napovedovanje osamljenosti na podlagi skupnega števila prijateljev

preprosto pomeni razlikovanje med mladostniki brez prijateljev in tistimi z enim ali več prijatelji. Tako mladostniki s samo enim prijateljem niso bolj osamljeni kot mladostniki s številnimi prijatelji, vendar pa so manj osamljeni kot tisti brez prijateljev. Poleg tega je bilo ugotovljeno, da sta količina socialnih stikov in osamljenost relativno neodvisna (Cutrona, 1982; Jones, 1981, v Heinrich in Gullone, 2006). Medtem pa je raziskava (Stokes, 1985, v Laursen in Hartl, 2013) pokazala, da je samoporočanje o osamljenosti povezano z gostoto socialne mreže in z zavrnitvijo ali izključitvijo iz vrstniške skupine. Raziskave (npr. Cutrona, 1982; Jones, 1981) so tudi pokazale, da so subjektivne ocene zadovoljstva s socialnimi odnosi in stiki veliko boljše napovedniki osamljenosti kot pogostost stika (Heinrich in Gullone, 2006).

Torej lahko rečemo, da je učinkovitost ukrepov, usmerjenih v zmanjšanje osamljenosti, precej odvisna od tega, v kolikšni meri lahko izboljšamo socialno okolje in družbene odnose ljudi.

V nadaljevanju predstavljamo vloge različnih socialnih odnosov.

2.3.1.1 Družina

Družinsko okolje je povezano z značilnostmi osebnostnega razvoja mladostnikov in družbenih interakcij (Durell idr., 2001). Dobri odnosi s starši so pomembni za pozitivno samopodobo, socialno kompetentnost in splošno blagostanje. Kakovost navezanosti na starše vsaj delno določa tudi druge odnose navezanosti (Helsen idr., 2000). Mladostniki, ki razvijajo varno navezanost s svojimi starši ter uravnavajo potrebo po avtonomiji s potrebo po ohranjanju čustvene bližine s starši, so bolj sposobni prenesti sestavine navezanosti tudi na druge družbene odnose (pregled v Mota in Matos, 2012).

Zmanjšana družinska povezanost in večji konflikti s starši v mladostništvu pa lahko nenamerno oblikujejo družinska okolja, ki so povezana s težavami pri socialnih interakcijah mladostnikov (npr. socialne anksioznosti in socialnega izogibanja). Howes in Markman (1989) poročata, da visoka stopnja družinskih konfliktov zmanjšuje verjetnost, da bodo starši vzpostavili tesne odnose s svojimi otroki. Posledično lahko mladostniki občutijo zavračanje zaradi čustvene razdalje med njimi in njihovimi starši, kar pa se nato odraža v vedenju mladostnikov. Poleg tega Collins in Laursen (1992) navajata, da se izpostavljenost dosledno visokim stopnjam družinskih konfliktov, povezuje s psihosocialnimi težavami v mladosti in pozneje v življenju, prav tako pa Durell in sodelavci (2001) v raziskavi, ki preučuje dejavnike tveganja za razvoj osamljenosti ugotavljajo, da je zaznavanje družinskega konflikta pri mladostnikih

povezano z občutki osamljenosti

Mladostniki, ki od staršev dobijo malo podpore, si lahko pomagajo s pridobivanjem dobrih prijateljstev. Le-to lahko zmanjša občutke osamljenosti, vendar pa prijateljski odnosi ne morejo nadomestiti pomanjkanja podpore staršev (Helsen idr., 2000). Očitno je odnos s starši najpomembnejša osnova za psihološki razvoj; osnova, ki ostaja pomembna v mladostništvu, tako za razvoj odnosov z drugimi kot za psihično blagostanje posameznika.

2.3.1.2 Prijatelji

V času mladostništva so odnosi z vrstniki zelo pomembni, kljub temu pa odnosi s starši kot ključnimi osebnostmi v družini ne izgubljajo svojega pomena (Lasgaard idr., 2011). Šola je pomembno mesto za odnose med vrstniki za številne mladostnike, saj je kraj, kjer večina mladostnikov srečuje druge, oblikuje prijateljstva in postane del skupin, zato je razumevanje mladostne osamljenosti v kontekstu odnosov med vrstniki v šoli pomembno (Woodhouse idr., 2011).

Kakovost odnosov med mladostniki in njihovimi vrstniki ustvarja priložnosti za čustveno bližino in igra pomembno vlogo v osebnem in socialnem razvoju. Vrstniške skupine ustvarjajo varna območja, ki predstavljajo odličen kontekst za učenje spretnosti reševanja problemov, razvoj samokontrole in vzdrževanje tesnih odnosov. Empirična in teoretična literatura (npr. Freeman in Brown 2001, Markiewicz idr., 2001, Meeus idr., 2002) kaže na pomembnost kakovosti vrstniških odnosov za razvoj socialnih veščin. Mladostniki, ki so bolj vključeni v dejavnosti z vrstniki in so bolj čustveno povezani s svojimi vrstniškimi skupinami, izražajo boljše socialne veščine in hkrati prejemajo večjo podporo skupine (Mize idr., 1995, v Mota in Matos, 2012). Na primer, mladostniki, ki sodelujejo v športu ali drugih vrstah organiziranih dejavnosti in vzpostavljajo prijateljstva v teh skupinah, zaznavajo višjo raven socialne podpore in razvijajo bolj prilagodljive strategije obvladovanja vedenja.

Rezultati študije (Woodhouse idr., 2011), ki je preučevala možnosti zaznavanja nižje stopnje osamljenosti mladostnikov v kontekstu pozitivnih odnosov z vrstniki, so pokazali, da so pozitivne izkušnje odnosov povezane z nižjimi ravnmi osamljenosti. Študija je tudi poudarila posebno ranljivost prezrtih mladostnikov, ki težje navežejo socialne odnose s sošolci, ker se v času pouka pogosto menjajo tako skupine kot tudi učitelji, ki bi lahko delovali kot edini povezovalci razreda in pomagali pri socialni integraciji ranljivih posameznikov. Za razliko od njih pa agresivni mladostniki težijo k oblikovanju lastnih družbenih mrež. Raziskave (npr. Cairns idr., 1988; Dishion,

Andrews in Crosby, 1995) kažejo, da agresivni mladostniki težijo k iskanju prijateljev, ki imajo enake značilnosti, torej imajo agresivni mladostniki lahko še vedno prijateljstva, ki preprečuje osamljenost. Kljub nekaterim dokazom (npr. Connolly, Pepler, Craig in Taradash, 2000), da imajo agresivni mladostniki težave na področju navezovanja in ohranjanja medosebnih odnosov, obstajajo tudi dokazi (npr. Cillessen idr., 2005), da imajo le-ti toliko prijateljev kot tisti, ki niso agresivni in da je kakovost njihovih prijateljstev podobna kot pri neagresivnih mladostnikih (pregled v Woodhouse idr., 2011).

Prijateljstvo pomembno prispeva tudi k psihosocialni prilagoditvi mladostnikov in predstavlja pomemben zaščitni element pred deviantnim vedenjem, depresijo in občutki odtujenosti. Mnogi avtorji (npr. Younger in Boyko, 1987, Younger, Grentile in Burgess, 1993) trdijo, da deviantno vedenje, povzroča povečanje neprijateljnosti mladostnika pri skupini vrstnikov, kar povzroča negativno samopodobo in občutke psihosocialne slabosti.

2.3.1.3 Romantični odnosi

Začetek oblikovanja romantičnih odnosov je še en pomemben mejnik v mladostništvu, ki je lahko povezan z osamljenostjo. Ko mladostniki postajajo starejši, je verjetnost romantičnih odnosov večja, in večina fantov in deklet je do srednjega mladostništva doživela vsaj en romantičen odnos. Mladostniki, ki niso doživeli tega normativnega dogodka, lahko poročajo o večji osamljenosti, ker čutijo, da niso v koraku s svojimi vrstniki. Poleg tega imajo lahko mladostniki, ki nimajo romantičnega odnosa, manj socialnih stikov, saj mladostniki pogosteje komunicirajo z romantičnimi partnerji kot s starši ali prijatelji (pregled v Woodhouse idr., 2011).

Raziskava (Woodhouse idr., 2011) je pokazala, da mladostniki, ki trenutno nimajo romantičnega odnosa, a so ga imeli, niso bolj osamljeni od mladostnikov, ki so bili trenutno v romantičnih odnosih. V obdobju mladostništva so romantični odnosi ponavadi kratkotrajni in samoosredotočeni, odnosi s prijatelji pa še vedno ostajajo osrednji vir podpore, zato ima romantična osamljenost manjše posledice. Na prehodu iz mladostništva v odraslost pa mladi razvijajo zrele romantične odnose in razmišljajo o možnosti dolgoročne zavezanosti svojemu romantičnemu partnerju, zato se v tem obdobju lahko pričakuje romantična osamljenost (Lasgaard idr., 2011).

2.3.2 Pomen socialnih mrež za psihosocialni razvoj mladostnika

Socialni viri imajo pogosto koristne učinke za zdravje ljudi, blagostanje in izpolnjevanje življenjskih nalog (Wrzus idr., 2012). Razvoj socialnih veščin prispeva k večji čustveni stabilnosti mladostnikov, ki se potem počutijo sprejete in cenjene, kar povečuje njihovo samozavest. Tudi zdrava raven samopodobe zagotavlja zaupanje, ki ga mladostniki potrebujejo za uspešno širitev svoje socialne mreže. Modeli varne navezanosti, za katere je značilno pozitivno mnenje o sebi in drugih, pomagajo mladostnikom premagovati težave in izzive (Mota in Matos, 2012).

V kontekstu socialnih odnosov se naučimo številnih veščin, kot so komunikacijske spretnosti, obvladovanje in reševanje konfliktov, vzajemnost, prijateljske veščine in normativno vedenje. Težave v medsebojnih odnosih v otroštvu, ki jih označujejo bodisi agresivno in neprimerno vedenje bodisi umaknjeno, zavrto in sramežljivo vedenje, predstavljajo tveganje za razvoj težav pozunanjenja in ponotranjenja. Takšne težave v odnosih povzročijo omejeno družbeno vključenost ali negativne medsebojne interakcije, kar posledično vodi v negativno samopodobo in manj možnosti za prakticiranje in izboljšanje socialnih veščin (pregled v Heinrich in Gullone, 2006).

Podobno kot pri odraslih populacijah je podpora socialnih mrež mladostnikov pozitivno povezana s psihosocialnim prilagajanjem v mladostništvu in kasneje. Na primer odnosi s pomembnimi drugimi v mladostništvu imajo pomembno vlogo za ohranjanje psihološkega in fizičnega zdravja v odrasli dobi (Cohen in Wills, 1985, v Levitt, Guacci-Franco in Levitt, 1993).

2.3.3 Socialne mreže mladostnikov v izvendružinski institucionalni vzgoji

Mladostnik v izvendružinski institucionalni vzgoji bolj kot kdajkoli prej čuti odsotnost prijatelja ter ljubljenih oseb. Na splošno hrepeni po ljubeznivih odnosih z ljudmi in po svojem mestu oziroma položaju v skupini ali družini (Varga, 2003).

Za socialne mreže mladostnikov v izvendružinski institucionalni vzgoji je značilno, da so te po navadi majhne in omejene le na ozek krog ljudi, predvsem družinskih članov in redkih prijateljev. Tudi če mladostnikovo življenje ni omejeno samo na institucijo na primer kot v stanovanjskih skupinah, kjer mladostniki večinoma bivajo samo med tednom, so mreže ljudi, s katerimi mladostniki vzdržujejo svoje stike, razmeroma majhne. Stike mladostniki vzdržujejo predvsem z družinskimi člani, ostalimi uporabniki in z zaposlenimi v ustanovi. Ostali stiki so večinoma bolj površinski in po navadi ne pomenijo globljih prijateljskih vezi (Flaker idr., 2008).

Majhne socialne mreže mladostnikov so tudi posledica umika mladostnika iz njegovega prvotnega okolja in institucionalizacije. Stigma lahko bistveno preoblikuje odnose in je razlog za prekinitve stikov, ki jih je imel mladostnik pred odhodom v izvendružinsko institucionalno vzgojo. Večinoma se stiki ohranijo tam, kjer mladostnika sprejemajo takšnega, kot je in njegova vloga ni vezana le na vlogo osebe iz institucije. Mreže mladostnikov, ki živijo v izvendružinski institucionalni vzgoji lahko opišemo tudi kot revne, saj je pogosto v njih malo informacij, sredstev in virov pomoči, prav tako pa manjka spodbud in veselja. Nekateri mladostniki z ožjimi družinskimi člani nimajo stikov, vendar si tega želijo (Flaker idr., 2008).

Torej zagotavljanje čustvene podpore s strani vrstnikov in širitev socialnega sveta mladostnika se zdi še posebej pomembno za institucionalizirane mladostnike, katerih čustvene vezi z družinskimi osebnostmi so ponavadi negotove in neorganizirane. Glede na to, da je umestitev v institucijo težaven socialni in čustveni prehod, ki mladostnike sooča z resničnostjo družinske malomarnosti in opuščanja, je obračanje k drugim za podporo lahko pomemben vir za obvladovanje stiske in razvijanje občutka za osebno vrednost (Mota in Matos, 2012).

Za mladostnike v izvendružinski institucionalni vzgoji je lahko navezanost na vrstnike glavni vir čustvene podpore in osebnega razvoja. Rezultati študije (Mota in Matos, 2012) o pomenu kakovosti vzajemnih odnosov pri razvoju aktivnega spoprijemanja in samospoštovanja, kažejo na neposreden učinek navezanosti z vrstniki na samopodobo, kar kaže, da se lahko mladostniki, ko zaupajo svojim vrstnikom, počutijo sprejete in izboljšajo samopodobo. Poleg tega lahko vrstniki v tem kontekstu celo predstavljajo mikrosistem, ki prevzame vlogo skrbnika, ki je bistvenega pomena za krepitev čustvenih povezav z drugimi in emocionalnega razvoja mladostnikov. Ko mladostniki vstopijo v institucijo, pogosto doživljajo čustva zavračanja, zapuščanja in proces žalovanja zaradi izgube njihove družinske enote postane bolj izrazit. Ko je njihov odnos s primarnimi skrbniki negotov, se mladostniki soočajo tudi z več težavami pri povezovanju s posamezniki zunaj družine. Vendar se zdi, da kakovost vzpostavljenih odnosov, ne samo zunaj ampak tudi znotraj institucije, odpira možnosti za zadovoljevanje potreb mladostnikov in spodbuja razvoj strategij za učinkovito spopadanje s težavami (pregled v Mota in Matos, 2012). Mladostniki med bivanjem v izvendružinski institucionalni vzgoji spoznajo nove ljudi, s katerimi lahko vzpostavijo močne vezi (Flaker idr., 2008). Goffman (1961, v Flaker idr., 2008) opisuje živahno socialno življenje v izvendružinski institucionalni oskrbi, kjer se ustvarjajo zaveznitva in prijateljstva. Prav tako vzpostavljanje odnosa z vrstniki olajšuje razvoj

socialnih veščin, razvoj družbeno ustreznega vedenja, ki olajšuje izražanje stališč, čustev, mnenj in želja s spoštovanjem do sebe in drugih (Mota in Matos, 2012). Mladostniki, ki so trpeli kakršno koli sovraštvo, težje prosijo za pomoč, kar kaže, da je lahko za njih razvoj kakovostnih odnosov s skupinami vrstnikov, pomembna čustvena izkušnja in druga priložnost za razvoj prilagodljivih strategij obvladovanja (Tomacz, 2001, v Mota in Matos, 2012).

Prijatelji lahko delujejo kot pomembni čustveni viri v procesu kompenzacije neugodnih pogojev družinskega varstva skozi razvoj socialnih veščin. Z ekološkega vidika lahko kakovost odnosov s pomembnimi vrstniki prispeva k razvoju varne osnove, zlasti pri mladostnikih brez družinske podpore. Zato se zdi, da so mladostniki v izvendružinski institucionalni vzgoji, ki zaznavajo kakovost v svojih vrstniških odnosih, bolj sposobni izraziti svoja čustva in ideje. Posledično lahko postanejo sposobni vzpostaviti pozitivne in empatične odnose z drugimi, kar lahko vodi do razvoja aktivnih spretnosti spoprijemanja. Kakovost medsebojnih odnosov lahko tudi poveča samozavest teh mladostnikov, ker menijo, da imajo vir osebne podpore in da lahko delijo svoje težave (Mota in Matos, 2012).

Mladostniki v izvendružinski institucionalni vzgoji čustveno podporo lahko poleg vrstnikov prejmejo tudi od njim pomembnih odraslih, ki pa niso njihovi starši, ampak se v tej vlogi velikokrat znajdejo strokovni delavci (vzgojitelji), ki delajo z mladostniki in njihovo družino v izvendružinski institucionalni vzgoji.

Teorija socialnih mrež (npr. Kahn in Antonucci, 1980, Levitt idr., 2005) predvideva, da so posamezniki v življenju obdani s socialnimi mrežami, ki jih sestavljajo različni posamezniki, vključno z odraslimi, ki niso njihovi starši, jim pa zagotavljajo socialno podporo. Ta socialna podpora je neposredno povezana z individualnim blagostanjem in ima tudi posredne učinke, saj deluje kot blažilec dejavnikov tveganja (Sterrett, Jones, McKee in Kincaid, 2011).

Podpora odraslih, ki niso starši, je pri mladostnikih v izvendružinski institucionalni vzgoji povezana s številnimi pokazatelji učne uspešnosti, vključno z višjimi stopnjami pozitivnega akademskega odnosa, motivacije, obiskovanja šole in akademskih dosežkov. Prav tako je podpora odraslih, ki niso starši, povezana z višjimi ravni samospoštovanja in bolj pozitivno samopodobo, z nižjimi ravni problematičnega vedenja in zlorabe prepovedanih substanc (pregled v Sterrett idr., 2011). Chen in sodelavci (2003, v Sterrett idr., 2011) navajajo, da je za mladostnike, ki zaznavajo, da njihova pomembna odrasla oseba ne bi odobrvala npr. problematičnega vedenja ali zlorabe prepovedanih substanc, manj verjetno, da bodo z vedenjem nadaljevali.

Literatura, ki smo jo predelali v okviru izdelave magistrskega dela v večini predstavlja neuspehe mladostnikov, da bi se naučili ustreznih socialnih veščin in pridobili socialna podporna omrežja glede na individualne razlike. Osamljenost, ki izhaja iz teh neuspehov, se zato pripisuje osebnim pomanjkljivostim. Pretty in sodelavci (1994) pa pri tem opozarjajo na pomembnost značilnosti širšega družbenega konteksta, v katerem mladostnik skuša doseči te razvojne naloge. Okolje, ki ne omogoča občutka skupnosti, lahko celo najbolj socialno spretni osebi predstavlja izziv, da oblikuje podporno socialno mrežo.

3 EMPIRIČNI DEL

3. 1 Problem, namen in cilji

Ljudje smo po naravi družbena bitja, ki imamo temeljno potrebo po pripadnosti. Nezadovoljena potreba lahko privede do negativnih posledic, kot je osamljenost, ki pa lahko močno vpliva na duševno zdravje in druge socialne, vedenjske in zdravstvene izide pri posamezniku. Osamljenost sicer povezujemo predvsem s pozno odraslostjo, vendar pa se lahko pojavlja v vseh razvojnih obdobjih. Rezultati različnih študij (npr. Brennan in Auslander, 1979, Ostrov idr., 1978, v Moore in Schultz, 1983) kažejo, da je osamljenost boleča in razširjena težava tudi med mladostniki. Za preprečitev razvoja osamljenosti ima najpomembnejšo vlogo odnos s starši, ki deluje kot podlaga za psihološki razvoj; osnova, ki ostaja pomembna v obdobju mladosti, tako za razvoj odnosov z vrstniki kot za psihološko blagostanje. Osamljenost se med drugim povezuje tudi z značilnostmi socialnih mrež, tako osamljenost narašča z nižjo zaznano bližino s člani socialne mreže in obratno. Le omejeno število študij (npr. Brennan in Auslander, 1979, Ostrov idr., 1978) je empirično preučilo izkušnjo osamljenosti pri mladostnikih, še manj pa je znano o občutkih osamljenosti pri mladostnikih v izvendružinski institucionalni vzgoji. Eden izmed glavnih razlogov za oddajo mladostnikov v izvendružinsko institucionalno vzgojo je, da mladostnikovo domače okolje ni več varno in njegovi starši ne morejo več skrbeti zanj. To lahko vključuje zlorabe, zanemarjanje, razčlenitev družine, starševsko ali otroško bolezen ali invalidnost. Tuje raziskave (npr. Casey, 2010; Dinisman idr., 2012; Knorth idr., 2008,) nakazujejo, da izvendružinska institucionalna vzgoja predstavlja dejavnik tveganja za osamljenost. Pri nas pa tovrstnih raziskav še ni bilo.

V magistrskem delu smo preučili samozaznave osamljenosti in značilnosti socialnih mrež pri mladostnikih med petnajstim in osemnajstim letom starosti, ki živijo v institucionalni vzgoji oziroma natančneje v stanovanjskih skupinah.

Na podlagi problema magistrskega dela smo si zastavili naslednje cilje:

- Preučiti raven osamljenosti pri mladostnikih med 15. in 18. letom starosti, ki živijo v izvendružinski institucionalni vzgoji, v primerjavi z mladostniki, ki živijo v matični družini.
- Raziskati obseg socialnih mrež mladostnikov v izvendružinski institucionalni vzgoji ter pogostost, zaznana oporo in zadovoljstvo z odnosi v mreži.

- Preučiti povezanost količinskih in kakovostnih značilnosti socialne mreže s samoocenjeno osamljenostjo mladostnikov v izvendružinski institucionalni vzgoji.

3. 2 Raziskovalna vprašanja

Poskušali bomo odgovoriti na naslednja raziskovalna vprašanja:

1. Ali so mladostniki, ki živijo v izvendružinski institucionalni vzgoji, bolj osamljeni kot mladostniki, ki živijo v matični družini?
2. Kakšne so socialne mreže mladostnikov, ki so vključeni v izvendružinsko institucionalno vzgojo, s količinskega vidika? Natančneje, zanima nas, kakšen je obseg njihovih socialnih mrež, koga vključujejo (npr. sorodnike, vrstnike, strokovne delavce) in kako pogoste stike imajo s člani mrež.
3. Kakšne so socialne mreže mladostnikov, ki so vključeni v izvendružinsko institucionalno vzgojo, s kakovostnega vidika? Natančneje, v kolikšni meri so zadovoljni z odnosi v svoji socialni mreži ter kako ocenjujejo oporo, ki jim jo nudijo osebe iz njihove socialne mreže?
4. Ali se raven osamljenosti pri mladostnikih, ki živijo v izvendružinski institucionalni vzgoji, povezuje s količinskimi in kakovostnimi značilnostmi njihovih socialnih mrež?

3. 3 Metodologija

V nadaljevanju bomo predstavili raziskovalno metodo, udeležence, pripomočke ter postopek zbiranja in obdelave podatkov.

3. 3. 1 Raziskovalne metode

Pri raziskovanju je bila uporabljena deskriptivna in neeksperimentalna metoda empiričnega raziskovanja.

3. 3. 2 Udeleženci

Udeležence raziskave predstavlja 150 mladostnikov, ki so razdeljeni v dve skupini. V prvo skupino smo vključili 50 mladostnikov med 15. in 18. letom starosti ($M=16,6$; $SD=0,8$), ki so bili vključeni v stanovanjske skupine petih vzgojnih zavodov iz gorenjske in osrednjeslovenske regije. Vzorec je bil izbran namensko in neslučajnostno, zajema pa 29 mladostnic in 21 mladostnikov. Drugo skupino udeležencev (kot primerjalni

vzorec) predstavlja 100 mladostnikov, prav tako med 15. in 18. letom starosti ($M=16,6$; $SD=1,1$), ki živijo v matičnih družinah. Vzorec je bil izbran nenamensko in slučajnostno ter zajema 68 mladostnic in 32 mladostnikov.

3. 3. 3 Pripomočki

Podatke smo zbirali z Vprašalnikom osamljenosti (Revised UCLA Loneliness Scale; Russell, Peplau in Cutrona, 1980). Vprašalnik osamljenosti je sestavljen iz dvajsetih postavk, namenjene so merjenju posameznikovih občutkov osamljenosti in družbene izolacije. Udeleženci ocenijo vsako postavko na lestvici od 1 (nikoli) do 4 (zelo pogosto). Skupna ocena osamljenosti predstavlja vsoto ocen pri vseh postavkah. Vprašalnik osamljenosti sta predhodno neodvisno prevedli dve osebi, podrobneje seznanjeni s temo osamljenosti, prevod pa nato preverili pri manjši skupini mladih. Izračun vrednosti alfa koeficienta ($\alpha = 0,88$), kaže na dobro zanesljivost vprašalnika.

Uporabili smo tudi prirejen pripomoček za ocenjevanje socialne mreže (Convoys of social relations; Antonucci, Fiori, Birditt in Jackey, 2010). Model je namenjen ocenjevanju tesnih socialnih mrež v življenju posameznika. Udeležencem smo predstavili tri koncentrične kroge, pri čemer sredinski krog predstavlja posameznika (jaz), v preostale tri kroge pa so posamezniki vpisovali osebe glede na bližino njihovega odnosa (blizu, bližje, najbližje). Naknadno so udeleženci za vsako vpisano osebo ocenili, v kakšnem odnosu so z njo, njeno starost in spol, nato pa s pomočjo ocenjevalnih lestvic ocenili še pogostost stikov (od 1-zelo redko do 5-vsak dan), oporo (od 1-oseba mi sploh ni v oporo do 6-oseba mi je zelo v oporo) in zadovoljstvo z odnosom (od 1-zelo nezadovoljen/na do 5-zelo zadovoljen/na).

3. 3. 4 Postopek zbiranja podatkov

Zbiranje podatkov za skupino mladostnikov, ki živi v stanovanjskih skupinah, je potekalo v mesecu marcu 2019, po predhodnem dogovoru in soglasju z vodstvom petih vzgojnih zavodov iz gorenjske in osrednjeslovenske regije. Po pridobljenih soglasjih s strani vodstva zavoda smo se individualno z vzgojitelji stanovanjskih skupinah dogovorili za obisk in izvedbo vprašalnika. Izpolnjevanje vprašalnika je potekalo v manjših skupinah (od 3 do 5) mladostnikov, trajalo pa je približno 60 minut. Pri izpolnjevanju so mladostniki potrebovali usmeritve in dodatne razlage vprašanj.

Zbiranje podatkov za skupino mladostnikov, ki živijo v matičnih družinah, je prav tako potekalo v mesecu marcu 2019, po predhodnem dogovoru in soglasju z ravnateljcem/ravnateljico in svetovalno delavko srednje šole na Gorenjskem. Zbiranje

podatkov je potekalo v času razrednih ur, v večjih skupinah (od 20 do 25) mladostnikov, trajalo pa je približno 45 minut.

3.3.5 Postopek obdelave podatkov

Pridobljene podatke smo analizirali kvantitativno, in sicer smo uporabili izračun notranje skladnosti za lestvico osamljenosti, mere opisne statistike za opis ravni osamljenosti ter količinskih in kakovostnih značilnosti socialnih mrež, izračune razlik med neodvisnima vzorcema (t-test) in izračun korelacijskih koeficientov.

3.4 Rezultati in razprava

3.4.1 Osamljenost mladostnikov

V sklopu tega poglavja želimo ugotoviti, ali so mladostniki, ki živijo v stanovanjskih skupinah, bolj osamljeni kot mladostniki, ki živijo v matični družini.

Preglednica 1: Opisna statistika za ocene osamljenosti mladostnikov, ki živijo v stanovanjskih skupinah in v matični družini, ter rezultat t-preizkusa

Mladostnik živi v...	N	M	SD	t (df)
v stanovanjski skupini	50	38,5	9,7	1,47 (148)
v matični družini	100	36,0	9,7	

Opomba. Možen razpon ocen je od 20 do 80.

Iz preglednice 1 lahko razberemo, da so se mladostniki, ki živijo v stanovanjskih skupinah v povprečju ocenili kot nekoliko bolj osamljeni v primerjavi z mladostniki, ki živijo v matični družini, vendar so razlike majhne in ne dosegajo ravni statistične značilnosti. Večje razlike v osamljenosti se kažejo znotraj posamezne skupine mladostnikov kot med povprečnimi ocenami obeh skupin, saj je variabilnost v samoocenah osamljenosti znotraj posamezne skupine mladostnikov precej visoka.

Torej zgoraj navedeni rezultati, čeprav statistično neznačilni, pritrdilno odgovarjajo na naše prvo raziskovalno vprašanje, ki je: ali so mladostniki, ki živijo v izvendružinski institucionalni vzgoji, bolj osamljeni kot mladostniki, ki živijo v matični družini. Pridobljene rezultate težko primerjamo s predhodnimi raziskavami, saj večina razpoložljivih informacij o izkušnjah osamljenosti izvira iz raziskav, kjer osamljenost ni bila v središču pozornosti, poleg tega pa je le omejeno število študij empirično preučilo izkušnje osamljenosti v populaciji mladostnikov, ne pa tudi v populaciji mladostnikov, ki

živijo v stanovanjskih skupinah. Pridobljeni rezultati pa so v skladu z našimi pričakovanji, da so mladostniki v izvendružinski institucionalni vzgoji bolj osamljeni kot mladostniki v matični družini, čeprav so razlike zelo majhne. Menimo, da je lahko eden izmed razlogov za nekoliko višjo oceno osamljenosti pri mladostnikih v stanovanjskih skupinah pomanjkanje lastnega nadzora nad količino in predvsem kakovostjo družbenih odnosov. Mladostnikom, ki so oddani v izvendružinsko institucionalno vzgojo, se pretrgajo (vsaj količinsko) tako družinske, kot tudi prijateljske vezi, le-te pa mora mladostnik ponovno vzpostavljati v novem kraju z novimi ljudmi. Enakega mnenja so tudi Masi in sodelavci (2011), ki navajajo, da lahko pride do osamljenosti, ko so pomembne družbene povezave ločene ali nedostopne. V zvezi s tem lahko pride še do druge težave, s katero se pogosto srečujejo mladostniki v izvendružinski institucionalni vzgoji. Mota in Matos (2012) namreč izpostavljata, da mladostnikovo razvijanje varne navezanosti s svojimi starši in uravnavanje potreb po avtonomiji in čustveni bližini s starši, omogoča prenos sestavin navezanosti tudi na druge družbene odnose. Glede na to, da mladostniki, ki živijo v stanovanjskih skupinah, izhajajo iz manj ugodnega družinskega okolja, je varna navezanost na starše zanje manj verjetna, bolj verjetno pa je za njihove družine značilna povišana raven konfliktov in zmanjšana družinska povezanost. Takšno družinsko okolje pa naj bi bilo povezano s težavami pri socialnih interakcijah mladostnikov. Podobno navajajo tudi Heinrich in Gullone (2006), ki sta mnenja, da se osamljenost lahko pojavi, če mladostnik ni pridobil potrebnih socialnih veščin. Corsano in sodelavci (2006) menijo, da tisti, ki izražajo nezadovoljive medosebne odnose, doživljajo močne občutke osamljenosti.

Čeprav naši rezultati niso pokazali statistično značilnih razlik v ravni samoocenjene osamljenosti med obema skupinama mladostnikov, pa vendarle nakazujejo na potrebo po strokovni pozornosti na osamljenost in njene dejavnike pri mladostnikih, usmerjenih v institucionalno vzgojo. Na podlagi predhodnih spoznanj (npr., Corsano idr., 2006; Masi idr., 2011) predlagamo, da se večina pomoči izvaja v družini/okolju mladostnika in ne v instituciji, s tem pa preprečimo pretrganje družbenih vezi in ohranimo podporno okolje mladostnika. S tem se strinja tudi Krajncan (2006), ki v svojem delu navaja, naj se mladostnika odda (le, če je to res potrebno) v njemu geografsko najbližji vzgojni zavod, prav zaradi ohranitve socialne mreže.

Ker so socialne mreže pomemben dejavnik v življenju mladostnika in pri preučevanju osamljenosti v mladostništvu, nas je v nadaljevanju zanimalo koga mladostniki vključujejo v svoje socialne mreže ter kakšne so količinske in kakovostne značilnosti teh mrež.

3.4.2 Količinske značilnosti socialnih mrež mladostnikov

V sklopu tega poglavja želimo ugotoviti, kakšen je obseg socialnih mrež mladostnikov, ki živijo v stanovanjskih skupinah, koga vključujejo (npr. sorodnike, vrstnike, strokovne delavce), kako pogoste stike imajo s člani mrež in ali se kažejo razlike v starosti in spolu med člani socialnih mrež obeh skupin mladostnikov.

Preglednica 2: Število in delež oseb v posameznem krogu socialne mreže pri mladostnikih, ki živijo v stanovanjskih skupinah in mladostnikih, ki živijo v matični družini

	Mladostnik živi v...	N	M	SD	t (df)
Število oseb v 1 krogu	stanovanjski skupini	50	5,6	3,5	-5,24 (142,7)***
	matični družini	100	9,6	5,8	
Število oseb v 2 krogu	stanovanjski skupini	50	4,7	3,5	-3,55 (130,5)**
	matični družini	100	7,1	4,9	
Število oseb v 3 krogu	stanovanjski skupini	50	1,2	1,5	-2,47 (146,7)*
	matični družini	100	2,2	3,3	
Skupno število oseb	stanovanjski skupini	50	11,5	6,1	-6,55 (116,3)***
	matični družini	100	18,9	7,4	
Delež oseb v 1 krogu	stanovanjski skupini	50	50 %	0,2	-0,07 (148)
	matični družini	100	50 %	0,2	
Delež oseb v 2 krogu	stanovanjski skupini	50	40 %	0,2	0,58 (148)
	matični družini	100	40 %	0,2	
Delež oseb v 3 krogu	stanovanjski skupini	50	10 %	0,1	-0,66 (148)
	matični družini	100	10 %	0,2	

Rezultati primerjave socialnih mrež obeh vključenih skupin mladostnikov (glejte preglednico 2) kažejo, da imajo mladostniki, ki živijo v matični družini v povprečju statistično značilno več oseb v vseh treh krogih socialnih mrež v primerjavi z mladostniki, ki živijo v stanovanjskih skupinah. Prav tako imajo mladostniki, ki živijo v matični družini, v povprečju večje skupno število oseb v socialni mreži kot mladostniki, ki živijo v stanovanjskih skupinah. Razlike med skupinama pa se ne kažejo v deležu

oseb za vse tri kroge socialne mreže. Na primer v prvi krog sta obe skupini mladostnikov vključili kar polovico vseh oseb socialne mreže, prav tako sta tudi obe skupini mladostnikov navedli enak delež oseb v ostalih dveh krogih.

Preglednica 3: Povprečna starosti oseb v socialnih mrežah za obe skupini mladostnikov

Starost oseb v socialni mreži		N	M	SD	razpon	t (df)
		stanovanjski skupini	576	25,3	15,3	1-80
matični družini	1892	26,2	17,6	0-92		

Preglednica 4: Število (f) in strukturni odstotek (f %) moških in žensk v socialnih mrežah obeh skupin mladostnikov

Mladostnik živi			Spol oseb v socialni mreži		Skupaj
			ženski	moški	
v stanovanjski skupini (N=50)	Ženski (N=29)	F	223	152	375
		f %	59,5 %	40,5 %	100,0 %
	Moški (N=21)	F	88	113	201
		f %	43,8 %	56,2 %	100,0 %
v matični družini (N=100)	Ženski (N=68)	F	843	510	1353
		f %	62,3 %	37,7 %	100,0 %
	Moški (N=32)	F	212	329	541
		f %	39,2 %	60,8 %	100,0 %

Iz zgoraj navedenih podatkov (glejte preglednico 3 in 4) lahko povzamemo, da se v starosti in spolu članov socialnih mrež obeh skupin mladostnikov ne kažejo razlike.

Iz preglednice 3 lahko razberemo tudi, da med člani socialnih mrež mladostnikov, ki živijo v stanovanjskih skupinah in v matični družini, ni opaznih statistično značilnih razlik v povprečni starosti. Obe skupini mladostnikov sta v svoje mreže uvrščali zelo različno stare osebe, od dojenčkov do starejših odraslih.

Rezultati hi-kvadrat preizkusa kažejo, da se deleži spola oseb v socialnih mrežah statistično značilno povezujejo s spolom mladostnikov, kar velja tako za sodelujoče mladostnike, ki živijo v stanovanjskih skupinah ($\chi^2(1)=12,96$; $p<0,001$) kot tudi za mladostnike, ki živijo v matičnih družinah ($\chi^2(1)=83,72$; $p<0,001$). V obeh skupinah

imajo mladostnice v svojih mrežah več žensk kot moških, mladostniki pa več moških kot žensk (glejte preglednico 4). Delež žensk in moških v socialnih mrežah se med skupinama mladostnikov, ki živijo v stanovanjskih skupinah in v matični družini ne razlikuje statistično značilno ($\chi^2(1)=0,52$; $p>0,05$).

3.4.2.1 Člani socialnih mrež mladostnikov

Preglednica 5: Število (f) in strukturni odstotek (f %) oseb različnih kategorij članov socialnih mrež

Odnos s članom	Mladostnik živi v...			
	stanovanjski skupini		matični družini	
	F	f %	f	f %
Starši	74	12,8 %	184	9,7 %
Ostali sorodniki	114	19,8 %	621	32,8 %
Prijatelji	324	56,2 %	870	45,9 %
Strokovni delavci	29	5,0 %	20	1,1 %
Partner	16	2,8 %	23	1,2 %
Drugo	3	0,5 %	30	1,6 %
Sošolci	16	2,8 %	146	7,7 %
Skupaj	576	100,0 %	1894	100,0 %

Iz preglednice 5 je razvidno, da največ oseb iz socialnih mrež mladostnikov, ki živijo v stanovanjskih skupinah lahko uvrstimo v skupino »prijatelji«, najmanj oseb pa v skupino »drugo«, pod katero so udeleženci navajali delodajalce, sodelavce in sosede. Največ oseb iz socialnih mrež mladostnikov, ki živijo v matični družini, lahko uvrstimo v skupino »prijatelji«, najmanjši delež oseb pa v skupino »strokovni delavci«. V socialnih mrežah mladostnikov, ki živijo v stanovanjskih skupinah, so v primerjavi z mladostniki, ki živijo v matični družini manjši delež predstavljali starši, drugi sorodniki, prijatelji, partner, sošolci in drugi, večji pa strokovni delavci.

S pomočjo hi-kvadrat preizkusa smo želeli preveriti, ali obstajajo razlike med obema skupinama mladostnikov v deležih različnih kategorij članov socialnih mrež.

Rezultati hi-kvadrat preizkusa kažejo, da obstajajo statistično značilne razlike med obema skupinama ($\chi^2(6)=101,13$; $p=0,000$).

Preglednica 6: Število (f) in strukturni odstotek (f %) oseb različnih kategorij članov glede na krog socialne mreže

			Odnos s članom							hi-kvadrat preizkus
			Starši	Ostali sorodniki	Prijatelji	Strokovni delavci	Partner	Drugo	Sošolci	
Krog 1	V stanovanjski skupini	f	57	75	132	3	14	1	0	$\chi^2(6)=36,59$ $p=0,000$
		f %	20,2 %	26,6 %	46,8 %	1,1 %	5,0 %	0,4 %	0,0 %	
	V matični družini	f	173	386	354	1	21	4	25	
		f %	17,9 %	40,0 %	36,7 %	0,1 %	2,2 %	0,4 %	2,6 %	
Krog 2	V stanovanjski skupini	f	12	32	155	21	2	0	12	$\chi^2(6)=72,39$ $p=0,000$
		f %	5,1 %	13,7 %	66,2 %	9,0 %	0,9 %	0,0 %	5,1 %	
	V matični družini	f	8	190	391	12	2	10	100	
		f %	1,1 %	26,6 %	54,8 %	1,7 %	0,3 %	1,4 %	14,0 %	
Krog 3	V stanovanjski skupini	f	5	7	37	5	0	2	4	$\chi^2(5)=12,90$ $p=0,024$
		f %	8,3 %	11,7 %	61,7 %	8,3 %	0,0 %	3,3 %	6,7 %	
	V matični družini	f	3	45	125	7	0	16	21	
		f %	1,4 %	20,7 %	57,6 %	3,2 %	0,0 %	7,4 %	9,7 %	

S pomočjo hi-kvadrat preizkusa smo dodatno preverili še, ali med obema skupinama mladostnikov obstajajo statistično značilne razlike v deležih posameznih kategorij članov socialnih mrež, uvrščenih v vsakega od treh krogov. Rezultati (glejte preglednico 6) kažejo, da v strukturi vseh treh krogov obstajajo statistično značilne razlike med obema skupinama mladostnikov.

Najbolj opazne razlike med deleži kažejo, da so mladostniki, ki živijo v stanovanjskih skupinah, v primerjavi z mladostniki, ki živijo v matični družini, v prvi krog socialne mreže v večjem deležu navajali osebe iz skupine prijatelji. V vseh treh krogih socialnih mrež mladostnikov, ki živijo v stanovanjskih skupinah, so deleži sorodnikov (ne vključujoč staršev) opazno manjši kot pri mladostnikih, ki živijo v matični družini. Izstopajo tudi rezultati glede uvrstitve staršev v socialne mreže, saj so jih mladostniki, ki živijo v stanovanjskih skupinah, pogosteje uvrstili v drugi in tretji krog, v primerjavi z mladostniki, ki živijo v matični družini, ki so starše v ta dva kroga uvrstili le izjemoma. V vseh treh krogih socialnih mrež mladostnikov, ki živijo v stanovanjskih skupinah, je opazno manjši tudi delež sošolcev. Nasprotno pa je v vseh treh krogih socialnih mrež mladostnikov, ki živijo v stanovanjskih skupinah, v primerjavi z mladostniki, ki živijo v matični družini, večji delež strokovnih delavcev. Za večji del omenjenih mladostnikov očitno strokovni delavci predstavljajo pomembno osebo.

3.4.2.2 Pogostost stikov s člani socialnih mrež

Rezultati v preglednici 7 kažejo, da imajo mladostniki, ki živijo v stanovanjskih skupinah, najbolj pogosto stike s svojimi partnerji, najmanj pa z ostalimi sorodniki. Mladostniki, ki živijo v matični družini imajo, najbolj pogosto stike s svojimi starši, najmanj pa z drugimi osebami.

Preglednica 7: Prikaz razlik v pogostosti stikov z različnimi kategorijami članov socialnih mrež med obema skupinama mladostnikov

	Mladostnik živi v...	N	M ^a	SD	t (df)
Starši	stanovanjski skupini	74	3,9	1,1	-8,21 (76,7)***
	matični družini	184	4,9	0,3	
Ostali sorodniki	stanovanjski skupini	114	3,2	1,2	-6,51 (733)***
	matični družini	621	3,9	1,1	
Prijatelji	stanovanjski skupini	324	4,1	1,0	-1,68 (544,9)
	matični družini	870	4,2	0,9	
Strokovni delavci	stanovanjski skupini	29	3,9	1,5	-1,40 (41,3)
	matični družini	20	4,3	0,7	
Partner	stanovanjski skupini	16	4,8	0,4	0,49 (37)
	matični družini	23	4,7	0,7	
Drugo	stanovanjski skupini	3	4,0	0,0	2,54 (29)*
	matični družini	30	3,5	1,0	
Sošolci	stanovanjski skupini	16	4,3	0,6	-4,02 (16,3)**
	matični družini	146	4,8	0,4	

Opomba. ^a Možen razpon vrednosti od 1 do 5.

Rezultati t-testov kažejo, da obstajajo statistično značilne razlike med obema skupinama v pogostosti stikov s svojimi starši, z ostalimi sorodniki, z drugimi osebami in s sošolci. Mladostniki, ki živijo v stanovanjski skupini, imajo bolj pogosto stike s sošolci in drugimi osebami (delodajalec, sodelavec, sosed), z njimi so v povprečju v stiku tedensko, mladostniki, ki živijo v matični družini, pa imajo bolj pogosto stike s svojimi starši in sošolci, za katere navajajo, da so v stiku dnevno.

Preglednica 8: Prikaz razlik v pogostosti stikov s člani posameznega kroga socialne mreže med obema skupinama mladostnikov in izid t-preizkusa

Pogostost stikov	Mladostnik živi v...	N	M ^a	SD	t (df)
Prvi krog	stanovanjski skupini	282	4,1	0,9	-7,26 (1244)***
	matični družini	964	4,5	0,8	
Drugi krog	stanovanjski skupini	234	3,9	1,1	-1,55 (354,2)
	matični družini	713	4,0	1,0	
Tretji krog	stanovanjski skupini	60	3,1	1,5	-2,77 (80,7)**
	matični družini	217	3,6	1,2	

Opomba. ^a Možen razpon vrednosti od 1 do 5.

Iz preglednice 8 lahko razberemo, da imajo mladostniki, ki živijo v matični družini v splošnem več stika s člani vseh krogov socialne mreže kot mladostniki, ki živijo v stanovanjski skupini. Rezultati t-testa pa kažejo, da obstajajo statistično značilne razlike med obema skupinama v pogostosti stikov z osebami, ki so jih uvrstili v prvi in tretji krog socialne mreže, kar pomeni, da imajo mladostniki, ki živijo v matični družini bolj pogosto stike z omenjenimi osebami (prijatelji, ostali sorodniki, starši in sošolci) kot mladostniki, ki živijo v stanovanjski skupini.

Med interpretacijo zgoraj predstavljenih rezultatov glede količinskih značilnosti socialnih mrež mladostnikov, ki živijo v stanovanjskih skupinah, bomo poskušali odgovoriti na naše drugo raziskovalno vprašanje, ki je: Kakšne so socialne mreže mladostnikov, ki so vključeni v izvendružinsko institucionalno vzgojo, s količinskega vidika? Natančneje nas je zanimalo, kakšen je obseg njihovih socialnih mrež, koga vključujejo in kako pogoste stike imajo s člani mrež.

Obseg celotnih socialnih mrež in posameznih krogov mrež mladostnikov, ki živijo v stanovanjskih skupinah, je bistveno manjši kot obseg socialnih mrež mladostnikov, ki živijo v matični družini. Menimo, da razloge za manjši obseg socialne mreže lahko spet iščemo v oddaji mladostnika v izvendružinsko institucionalno vzgojo in v prekinitvi njegove obstoječe socialne mreže. Prav tako menijo tudi Flaker in sodelavci (2008), ki navajajo, da so majhne mreže uporabnikov posledica umika in institucionalizacije. Lahko je eden izmed razlogov tudi ta, da so mladostniki mnenja, da je oddaja v izvendružinsko institucionalno vzgojo zgolj prehodna in zaradi tega ne sklepajo novih socialnih odnosov.

Socialne mreže mladostnikov, ki živijo v stanovanjskih skupinah, se statistično značilno razlikujejo od socialnih mrež mladostnikov, ki živijo v matični družini, v deležih različnih kategorij članov socialnih mrež. Večji del socialne mreže mladostnikov, ki živijo v stanovanjskih skupinah, predstavljajo prijatelji in strokovni delavci, v manjši del pa starši, drugi sorodniki in sošolci, medtem ko socialne mreže mladostnikov, ki živijo v matični družini, v večjem delu sestavljajo prijatelji, starši, ostali sorodniki in sošolci. Prav tako obstajajo statistično značilne razlike med skupinama v pogostosti stikov s starši, ostalimi sorodniki, drugimi osebami in sošolci, kjer imajo mladostniki, ki živijo v matičnih družinah z omenjenimi osebami več stika. Mladostniki, ki živijo v stanovanjskih skupinah, imajo v povprečju tedenske stike s starši in sošolci, ter mesečne stike z ostalimi sorodniki, medtem ko imajo mladostniki, ki živijo v matični družini, dnevne stike s starši in sošolci, ter tedenske stike z ostalimi sorodniki. Pogostost stikov se pri obeh skupinah sodelujočih mladostnikov od notranjega k zunanjemu krogu manjša, kar lahko obrazložimo s tem, da bolj blizu jim je oseba, več stika imajo in obratno.

Ugotovitev, da precejšen del socialne mreže mladostnikov predstavljajo prijatelji, je pričakovana, saj je za obdobje mladostništva značilna preusmeritev iz odvisnosti od staršev, v podporo, interakcijo in povezanost z vrstniki (Woodhouse idr., 2011). Je pa zanimivo, da so v vseh treh krogih socialnih mrež mladostnikov, ki živijo v stanovanjskih skupinah, opazno manjši deleži sošolcev. Kot v svojem delu navaja Škoflek (1991), je za mladostnike v izvendružinski institucionalni vzgoji značilen odpor do šolskega dela, izostajanje od pouka in podobno, prav tako bi med razloge za manjše stike s sošolci lahko navedli selitve v različne oblike izvendružinske institucionalne vzgoje, pri čemer pride tudi do menjave šole. Le-to lahko vpliva na to, da mladostniki ne vzpostavijo tesnejših medosebnih odnosov s sošolci in raje vzpostavljajo medosebne odnose z mladostniki znotraj ali izven stanovanjskih skupin. Enako menijo tudi Fleker in sodelavci (2008), ki pravijo, da mladostniki iz izvendružinske institucionalne vzgoje vzdržujejo odnose predvsem z družinskimi člani, ostalimi uporabniki in zaposlenimi v ustanovi ali kot pravijo Woodhouse in sodelavci (2011) iščejo prijatelje ki imajo enake značilnosti kot oni sami.

Razlike v stikih s starši med obema skupinama mladostnikov so sicer statistično značilne, vendar pričakovane glede na okoliščine. Mladostniki, ki živijo v stanovanjskih skupinah, ne morejo biti dnevno v stiku s svojimi starši. Thompson (1995) med značilnostmi socialnih mrež govori tudi o njihovi pogostosti ter razpršenosti, ki se nanaša na geografsko oddaljenost stikov. Kljub tem objektivnim dejavnikom redkejših

stikov s starši pa velja izpostaviti še ugotovitve glede uvrstitve staršev v socialnih mrežah mladostnikov (mladostniki, ki živijo v stanovanjskih skupinah, so jih pogosteje uvrstili v drugi in tretji krog) ter opazno manjši deleži sorodnikov (ne vključujoč staršev) v vseh treh krogih njihovih socialnih mrež v primerjavi z mladostniki, ki živijo v matični družini. Wrzus in sodelavci (2012) navajajo, da na socialno mrežo posameznika v veliki meri vplivajo nenormativni življenjski dogodki. To so dogodki, ki se ne zgodijo vsakomur in niso nujno značilni za določeno starost. Njihova raziskava (2012) je pokazala, da nenormativni dogodki (npr. prekinitev stikov s sorodniki, razveza idr.), zmanjšajo velikost družinske mreže. Lahko bi rekli, da je selitev mladostnika v izvendružinsko institucionalno vzgojo zanj definitivno pomembna, ki pa se najverjetneje odraža tudi na njihovih socialnih mrežah tako v splošnem obsegu kot v družinskih odnosih. Prav tako pa tak dogodek lahko mladostnika sooča z resničnostjo družinske malomarnosti in opuščanja. Raziskava (Durel idr., 2001) je pokazala, da lahko poslabšani družinski sistemi zagotovijo kontekste, ki so povezani z občutki osamljenosti mladostnikov, pa tudi z njihovo sposobnostjo, da sodelujejo v družabnih interakcijah zunaj družinskega sistema. V takih primerih bi se posameznik lahko zatekel k širši družinski mreži, vendar omenjen nizek delež ostalih sorodnikov v socialni mreži mladostnikov iz stanovanjskih skupin lahko kaže na to, da je tudi širša družina majhna ali celo odsotna v smislu čustvene navezanosti in opore in hkrati ne deluje kot varovalni dejavnik, ampak morda celo kot dejavnik tveganja. Spodbudni pa so večji deleži strokovnih delavcev v vseh treh krogih socialnih mrež mladostnikov iz stanovanjskih skupin, saj to kaže, da jih mladostniki zaznavajo kot pomembne člane svojih socialnih mrež. V nadaljevanju empiričnega dela bomo preverili, ali jim le-ti nudijo tudi oporo in kako so mladostniki zadovoljni z odnosom z njimi.

3.4.3 Kakovostne značilnosti socialnim mrež mladostnikov

V nadaljevanju predstavljamo kakovostne značilnosti socialnih mrež mladostnikov, ki živijo v stanovanjskih skupinah, v primerjavi z mrežami mladostnikov, ki živijo v matičnih družinah. Želeli smo ugotoviti, v kolikšni meri so zadovoljni z odnosi v svoji socialni mreži ter kako ocenjujejo oporo, ki jim jo nudijo osebe iz njihove socialne mreže.

3.4.3.1 Opora

Mladostniki so na 6-stopenjski lestvici ocenjevali, v kolikšno oporo so jim odnosi z osebami, ki so jih uvrstili v svoje socialne mreže. S pomočjo t-testa za neodvisne

vzorci smo preverjali statistično značilnost razlik v povprečni zaznani opori med mladostniki, ki živijo v stanovanjskih skupinah, in tistimi, ki živijo v matičnih družinah.

Preglednica 9: Zaznana opora različnih kategorij članov socialnih mrež mladostnikov, ki živijo v stanovanjskih skupinah in v matični družini

	Mladostnik živi v...	N	M ^a	SD	t (df)
Starši	stanovanjski skupini	74	4,5	1,6	-3,24 (96,2)**
	matični družini	184	5,2	1,0	
Ostali sorodniki	stanovanjski skupini	114	4,0	1,7	-2,41 (143)*
	matični družini	621	4,4	1,4	
Prijatelji	stanovanjski skupini	324	4,4	1,4	-1,83 (524,9)
	matični družini	870	4,6	1,3	
Strokovni delavci	stanovanjski skupini	29	4,8	1,0	1,63 (31,7)
	matični družini	20	4,3	1,4	
Partner	stanovanjski skupini	16	5,1	1,3	-1,67 (20,3)
	matični družini	23	5,7	0,6	
Drugo	stanovanjski skupini	3	3,7	1,2	-0,07 (31)
	matični družini	30	3,7	1,6	
Sošolci	stanovanjski skupini	16	3,1	1,2	-4,83 (160)***
	matični družini	146	4,5	1,1	

Opomba. ^a Možen razpon vrednosti od 1 do 6.

Iz preglednice 9 je razvidno, da mladostniki, ki živijo v matični družini, v splošnem zaznavajo več opore pri vseh kategorijah članov socialne mreže kot mladostniki, ki živijo v stanovanjski skupini. Rezultati t-testa kažejo, da obstajajo statistično značilne razlike med obema skupinama mladostnikov v zaznani opori s strani staršev, ostalih sorodnikov in sošolcev. Mladostniki, ki živijo v matični družini, so mnenja, da so jim starši, ostali sorodniki in sošolci, bolj v oporo v primerjavi z mladostniki, ki živijo v stanovanjski skupini. Kljub temu rezultati kažejo, da mladostniki, ki živijo v stanovanjski skupini, v povprečju menijo, da so jim starši in ostali sorodniki nekoliko do precej v oporo, za svoje sošolce pa v povprečju navajajo, da jim niti niso v oporo.

Preglednica 10: Prikaz razlik v zaznani opori s člani posameznega kroga socialne mreže med obema skupinama mladostnikov in izid t-preizkusa

	Mladostnik živi v...	N	M ^a	SD	t (df)
Krog 1	stanovanjski skupini	282	5,0	1,1	-2,02 (1244)*
	matični družini	964	5,2	1,0	
Krog 2	stanovanjski skupini	234	4,0	1,4	-2,04 (339,9)*
	matični družini	713	4,2	1,2	
Krog 3	stanovanjski skupini	60	2,5	1,2	-3,33 (275)**
	matični družini	217	3,1	1,2	

Opomba. ^a Možen razpon vrednosti od 1 do 6.

Rezultati t-testov (glejte preglednico 10) kažejo, da obstajajo statistično značilne razlike med obema skupinama mladostnikov v oceni zaznane opore od oseb iz prvega, drugega in tretjega kroga. Iz preglednice lahko razberemo, da so mladostniki, ki živijo v matični družini, mnenja, da so jim omenjene osebe iz vseh treh krogov socialne mreže bolj v oporo v primerjavi z mladostniki, ki živijo v stanovanjski skupini. Obe skupini sicer za ljudi v prvem krogu socialne mreže v povprečju ocenjujeta, da so jim precej v oporo, za drugi krog, da so jim nekoliko v oporo, za osebe v tretjem krogu pa mladostniki iz stanovanjskih skupin v povprečju ocenjujejo, da jim osebe večinoma niso v oporo, mladostniki, ki živijo v matični družini pa navajajo, da jim niti niso v oporo.

Statistično značilne razlike v zaznani opori med člani socialne mreže obeh skupin mladostnikov so v skladu z našimi pričakovanji. Za manjšo zaznano oporo s strani članov socialne mreže mladostnikov, ki živijo v stanovanjski skupini, v primerjavi z mladostniki, ki živijo v matični družini, se ponovno sklicujemo na to, da so mladostniki iz stanovanjskih skupin geografsko ločeni od svoje socialne mreže; v tem primeru od staršev in ostalih sorodnikov, kjer se omenjene statistične razlike kažejo. Kljub statistično značilnim razlikam nam bolj podroben pregled rezultatov kaže, da mladostniki, ki živijo v stanovanjskih skupinah vseeno zaznavajo podporo, in sicer navajajo, da so jim starši v povprečju večinoma (ne pa zelo) v oporo, ostali sorodniki pa nekoliko v oporo. Možno je, da k oceni zaznane opore prispeva tudi pogostost stikov, saj manj pogosti stiki omogočajo manjšo povezanost in s tem zaznano manjšo oporo. Prav tako mladostniki, ki živijo v stanovanjskih skupinah, lahko zaznajo manj opore s strani staršev in ostalih sorodnikov kot mladostniki, ki živijo v matični družini, zaradi celotne družinske situacije, katera je tudi pripeljala do mladostnikove namestitve.

Statistično značilne razlike se kažejo tudi v zaznani opori s strani sošolcev, za katere mladostniki iz stanovanjskih skupin menijo, da jim niti niso v oporo. Tukaj se ponovno lahko sklicujemo na povezanost med pogostostjo stikov in oporo, eden izmed razlogov za slabšo zaznano oporo s strani sošolcev, pa je lahko tudi njihovo nerazumevanje posameznikove situacije ali pa stigma, ki jo prinaša institucionalna vzgoja.

Spodbudne pa so ugotovitve, da so strokovni delavci (t.i. vzgojitelji), ki v okviru stanovanjskih skupin delajo z mladostniki in njihovo družino, mladostnikom zelo v oporo. Mota in Matos (2012) navajata, da je ob nenormativnih dogodkih obračanje k drugim za podporo, lahko pomemben vir za obvladovanje stiske in razvijanje občutka za osebno vrednost. Seveda se zavedamo, da to ni tako enostaven in kratkotrajen proces, ki pa ima kljub temu lahko pozitivne učinke za razvoj in življenjski izid mladostnika. Skladno s tem tudi Sterrett in sodelavci (2011) navajajo, da so mladostniki v življenju obdani s socialnimi mrežami, ki jih sestavljajo različni posamezniki, vključno z odraslimi, ki niso njihovi starši, jim pa zagotavljajo socialno podporo. Le-ta je neposredno povezana z blagostanjem posameznika in ima posredne učinke, saj deluje kot blažilec dejavnikom tveganja. Naše ugotovitve torej nakazujejo, da pomembno funkcijo opore pri mladostnikih v institucionalni vzgoji prevzamejo strokovni delavci, česar pa ne moremo trditi za druge sorodnike in sošolce.

Prikazane razlike v zaznani opori s člani posameznih krogov socialne mreže med obema skupinama mladostnikov kažejo, da obe skupini mladostnikov prejmeta največ podpore iz prvega in drugega kroga socialne mreže, ki jih predstavljajo prijatelji, starši, ostali sorodniki in strokovni delavci. Zaznana opora tudi od notranjega k zunanjemu krogu upada pri obeh skupinah mladostnikov, kar potrjuje, da so mladostniki razvrščali osebe v kroge socialne mreže glede na bližino njihovega odnosa (blizu, bližje, najbližje), kot je bilo podano v navodilu. Kot zanimivost lahko navedemo, da so ravno pri tem navodilu mladostniki iz stanovanjskih skupin argumentirali, da ljudi v njihovem življenju ne morejo razdeliti v tri kroge glede na bližino, ker v svojih mrežah nimajo nikogar, ki jim ni zelo blizu.

3.4.3.2 Zadovoljstvo z odnosi

Mladostniki so na 5-stopenjski lestvici ocenjevali, v kolikšni meri so zadovoljni z odnosi s člani njihove socialne mreže. S pomočjo t-testa za neodvisne vzorce smo preverjali statistično značilnost razlik v zadovoljstvu z odnosi s člani socialnih mrež,

med mladostniki, ki živijo v stanovanjskih skupinah in tistimi, ki živijo v matičnih družinah.

Preglednica 11: Razlike v zadovoljstvu z odnosom z različnimi kategorijami članov socialnih mrež med obema skupinama mladostnikov

	Mladostnik živi v...	N	M ^a	SD	t(df)
Starši	stanovanjski skupini	74	4,0	1,1	-3,30 (104,7)**
	matični družini	184	4,5	0,8	
Ostali sorodniki	stanovanjski skupini	114	4,1	1,1	-1,83 (139,1)
	matični družini	621	4,3	0,9	
Prijatelji	stanovanjski skupini	324	4,2	0,9	-3,02 (524)**
	matični družini	870	4,4	0,8	
Strokovni delavci	stanovanjski skupini	29	4,8	0,5	1,70 (26,1)
	matični družini	20	4,4	1,0	
Partner	stanovanjski skupini	16	4,5	0,7	-2,15 (18,3)*
	matični družini	23	4,9	0,3	
Drugo	stanovanjski skupini	3	3,7	1,2	-0,55 (31)
	matični družini	30	4,0	1,1	
Sošolci	stanovanjski skupini	16	3,3	1,0	-4,75 (160)***
	matični družini	146	4,3	0,8	

Opomba. ^a Možen razpon vrednosti od 1 do 5.

Iz preglednice 11 je razvidno, da sta v povprečju obe skupini mladostnikov precej zadovoljni z odnosi s člani socialne mreže. Rezultati t-testov kažejo, da obstajajo statistično značilne razlike med obema skupinama v zadovoljstvu z odnosom s starši, prijatelji, partnerji in sošolci. Mladostniki, ki živijo v matični družini, so bolj zadovoljni z odnosom z omenjenimi osebami v primerjavi z mladostniki, ki živijo v stanovanjski skupini. Mladostniki, ki živijo v stanovanjski skupini, so v primerjavi z mladostniki, ki živijo v matični družini, bolj zadovoljni z odnosi s strokovnimi delavci, čeprav razlike niso statistično značilne.

Preglednica 12: Razlike v zadovoljstvu z odnosom s člani posameznih krogov socialne mreže med obema skupinama mladostnikov

Krog	Mladostnik živi v...	N	M ^a	SD	t (df)
Krog 1	stanovanjski skupini	282	4,5	0,8	-3,24 (391,4)**
	matični družini	964	4,7	0,6	
Krog 2	stanovanjski skupini	234	4,1	1,0	-2,53 (335,7)*
	matični družini	713	4,3	0,8	
Krog 3	stanovanjski skupini	60	3,2	1,3	-1,90 (90,4)*
	matični družini	217	3,6	1,2	

Opomba. ^a Možen razpon vrednosti od 1 do 5.

Rezultati t-testov kažejo da obstajajo statistično značilne razlike med obema skupinama mladostnikov v povprečnem zadovoljstvu z odnosom z osebami iz prvega, drugega in tretjega kroga. Mladostniki, ki živijo v matični družini so bolj zadovoljni z odnosi z omenjenimi osebami v primerjavi z mladostniki, ki živijo v stanovanjski skupini (glejte preglednico 12). Kljub temu (čeprav v manjši meri) mladostniki, ki živijo v stanovanjski skupini, navajajo, da so s stiki s člani prvega in drugega kroga v povprečju precej zadovoljni, s stiki s člani tretjega kroga pa niti zadovoljni niti nezadovoljni.

Zgoraj predstavljeni rezultati kažejo, da sta obe skupini mladostnikov precej zadovoljni z odnosi s člani svojih socialnih mrež, vendar mladostniki, ki živijo v stanovanjskih skupinah, v manjši meri kot mladostniki, ki živijo v matični družini. Statistično značilne razlike med skupinama v zadovoljstvu z odnosom se kažejo pri starših, prijateljih, sošolcih in pri partnerju. Obe skupini mladostnikov sta z odnosi s starši in prijatelji zadovoljni, mladostniki iz stanovanjskih skupin za razliko od mladostnikov, ki živijo v matični družini, z odnosi s sošolci niso zadovoljni, prav tako pa so v manjši meri zadovoljni tudi z odnosi s partnerjem.

Menimo, da je ocenjeno zadovoljstvo z odnosom za posamezno kategorijo članov vsaj delno povezano s pogostostjo stikov in zaznano oporo. Mladostniki iz stanovanjskih skupin ocenjujejo odnos s starši kot precej dober, čeprav so z njimi v stiku le tedensko in so mnenja, da so jim nekoliko v oporo. Zdi se, da se zavedajo, da ne prejemajo veliko starševske podpore, a to očitno sprejemajo in so vseeno zadovoljni s temi odnosi; morda zato ker drugačnega življenja ne poznajo.

V nezadovoljstvu z odnosom s sošolci se prav tako lahko odraža pogostost stikov in zaznana opora, saj imajo mladostniki iz stanovanjskih skupin s sošolci redke stike, prav tako pa jim ti niti niso v oporo. Tudi razlike med skupinama v zadovoljstvu odnosa s partnerjem in prijatelji so statistično značilne.

Vzorec dobljenih rezultatov torej kaže, da imajo mladostniki, ki živijo v stanovanjskih skupinah v primerjavi z mladostniki, ki živijo v matični družini, manj pogoste, pa tudi manj oporne in zadovoljive odnose ne le s starši, ampak tudi s širšo družino, z vrstniki in s partnerjem. K tem značilnostim socialnih mrež mladostnikov, ki živijo v stanovanjskih skupinah, lahko prispevajo objektivni dejavniki, vključno z življenjem izven družinskega okolja, preselitvijo, menjavo šole ipd. (Wrzus idr., 2012) in/ali kakovostne značilnosti družinskega okolja, kot so predhodni odnosi znotraj družine, vzorci navezanosti, raven konfliktnosti (npr. Dinisman idr., 2012; Durell idr., 2001). Zaradi svojih predhodnih izkušenj so mladostniki namreč lahko izoblikovali pomanjkljive socialne veščine, vzorce vedenja v socialnih interakcijah in pričakovanja do drugih, ki jih prenašajo tudi v nove socialne odnose.

Ponovno pa so spodbudni rezultati mladostnikov iz stanovanjskih skupin, ki kažejo na veliko zadovoljstvo z odnosi s strokovnimi delavci, ki se prav tako povezujejo s precejšno zaznano oporo z njihove strani. Študija (Beam idr., 2002, v Sterrett idr., 2011) o pomembnih odraslih kaže, da večina mladostnikov navaja prisotnost pomembne odrasle osebe, ki ni starš v svojem življenju. Predvidevamo, da so mladostniki, ki živijo v stanovanjskih skupinah v strokovnih delavcih t.i vzgojiteljih zaznali delo v njihov dobrobit in jih sprejeli za svoje vzornike, le to pa, kot navajajo Sterrett in sodelavci (2011), prinaša pozitivne izide na osebnostnem, akademskem in drugih področjih.

Zadovoljstvo z odnosi od notranjega k zunanjemu krogu tudi upada, kar ponovno nakazuje na pravilno razvrščanje članov socialne mreže glede na bližino odnosa.

V okviru tretjega raziskovalnega vprašanja nas je zanimalo, kakšne so socialne mreže mladostnikov, ki so vključeni v institucionalno vzgojo, s kakovostnega vidika. Natančneje, ugotavljali smo, v kolikšni meri so zadovoljni z odnosi v svoji socialni mreži ter kako ocenjujejo oporo, ki jim jo nudijo osebe iz njihove socialne mreže. Če povzamemo pridobljene rezultate, lahko rečemo, da mladostniki, ki živijo v stanovanjskih skupinah, zaznavajo oporo s strani članov socialne mreže, kar je zelo spodbudno, a je ta opora nižja kot pri primerjalni skupini mladostnikov. Obe skupini mladostnikov sta precej zadovoljni z odnosi s člani socialne mreže, vendar mladostniki,

ki živijo v stanovanjskih skupinah, ponovno v manjši meri kot mladostniki, ki živijo v matični družini.

Na tej točki vidimo oddajo mladostnikov v izvendružinsko institucionalno vzgojo kot ustrezno rešitev, saj jim le-ta omogoča življenjske pogoje za optimalen razvoj, vzporedno pa lahko s starši ohranjajo zadovoljive odnose. V literaturi (npr. Whittaker in Maluccio, 2002) lahko zasledimo podobna mnenja, da nastanitev v izvendružinski institucionalni vzgoji, prispeva k pozitivnemu razvoju nekaterih mladostnikov. Dobljeni rezultati pa nakazujejo, da je pomembno krepiti šibke odnose, kateri bodo lahko ob in po prehodu mladostnika iz stanovanjske skupine in prekinitvi stika s strokovnimi delavci, predstavljali njegovo podporno mrežo ter naučiti mladostnike vzpostavljanja in ohranjanja kakovostnih odnosov.

3.4.4 Povezanost osamljenosti z značilnostmi socialnih mrež

V nadaljevanju smo analizirali povezanost med samoocenjeno osamljenostjo ter socialnimi mrežami mladostnikov v stanovanjskih skupinah.

Preglednica 13: Povezanost (Pearsonovi korelacijski koeficienti) med osamljenostjo in velikostjo posameznega socialnega kroga socialnih mrež mladostnikov v stanovanjski skupini (N=50)

Število članov	Osamljenost	
	r	p
Prvi krog	-,45**	,001
Drugi krog	,19	,191
Tretji krog	,16	,254
Vsota oseb	-,11	,432

Pearsonov korelacijski koeficient kaže, da med osamljenostjo in velikostjo prvega kroga socialne mreže obstaja statistično značilna zmerne negativna povezanost (glejte preglednico 13). To pomeni, da imajo mladostniki iz stanovanjskih skupin, več oseb v prvem krogu socialne mreže in so manj osamljeni. Obseg oseb v 2. in 3. krogu je statistično neznačilno nizko pozitivno povezan z osamljenostjo, kar lahko kaže na to, da osebe, ki jih posameznik uvrsti v 2. ali 3. krog, nimajo posebnega učinka pri zmanjševanju osamljenosti, nasprotno rezultati nakazujejo, da se z naraščanjem oseb v zunanjih krogih socialne mreže občutek osamljenosti celo povečuje.

Preglednica 14: Povezanost (Pearsonovi korelacijski koeficienti) med osamljenostjo in povprečno pogostostjo stikov, zaznano oporo in zadovoljstvom z odnosom s člani socialne mreže mladostnikov v stanovanjski skupini (N=50)

	Osamljenost	
	R	p
Pogostost stikov	-,15	,302
Opora	-,52**	,000
Zadovoljstvo	-,34*	,017

Pearsonov korelacijski koeficient kaže (glej preglednico 14), da med osamljenostjo in povprečno zaznano oporo mladostnikov v stanovanjskih skupinah obstaja statistično značilna zmerna negativna povezanost. To pomeni, da so mladostniki z več zaznane opore manj osamljeni. Pearsonov korelacijski koeficient kaže tudi, da med osamljenostjo in povprečnim zadovoljstvom z odnosom s člani socialne mreže obstaja statistično značilna zmerna negativna povezanost. To pomeni, da so tisti mladostniki, ki so bolj zadovoljni s socialnimi odnosi, manj osamljeni. Rezultati kažejo, da se osamljenost negativno povezuje tudi s pogostostjo stikov z osebami v socialni mreži mladostnikov, a je ta povezanost nizka in statistično neznačilna.

Zgoraj navedeni rezultati odgovarjajo na naše zadnje raziskovalno vprašanje, ki je: Ali se raven osamljenosti pri mladostnikih, ki živijo v izvendružinski institucionalni vzgoji, povezuje s količinskimi in kakovostnimi značilnostmi njihovih socialnih mrež? Raven osamljenosti se delno povezuje s količinskimi značilnostmi socialnih mrež mladostnikov, ki živijo v stanovanjskih skupinah, saj rezultati raziskave kažejo, da med osamljenostjo in pogostostjo stika ni statistično značilne povezanosti, se pa le-ta kaže med osamljenostjo in velikostjo najožjega socialnega kroga. To se povezuje tudi z raziskavo (Luhman in Hawkey, 2016), ki kaže, da velika socialna mreža mladostniku nudi boljšo zaščito pred osamljenostjo. Glede na to, da se je ta povezava v naši raziskavi pokazala za število odnosov v prvem krogu, ki so za posameznika najbližji, pa to nakazuje tudi na pomembnost kakovosti odnosov. Slednje dodatno kažejo ugotovitve glede povezanosti med ravno osamljenosti in kakovostnimi značilnostmi socialnih mrež, saj z višjo zaznano oporo in višjim zadovoljstvom z odnosi, raven osamljenosti upada. To se povezuje tudi z ugotovitvijo Masi-ja in sodelavcev (2011), da število socialnih interakcij ni tako dober napovednik osamljenosti kot kakovost odnosov. Za mladostike je torej vsaj do neke mere pomembna količina odnosov, pri čemer pa so pomembni predvsem kakovostni odnosi.

Menimo, da nam pridobljeni rezultati kažejo veliko pomembnost socialne mreže v življenju mladostnikov, predvsem mladostnikov, ki so vključeni v institucionalno vzgojo, v našem primeru v stanovanjske skupine. Enako menijo tudi Mahon in sodelavci (2006), ki navajajo, da je socialna podpora napovednik osamljenosti, le-to misel pa ustrezno dopolnijo Masi in sodelavci (2011), ki pravijo, da osamljenost ni nespremenljiva značilnost, lahko pa se poslabša ali izboljša s socialno interakcijo.

Lahko sklenemo, da dovolj velika socialna mreža, ki vključuje predvsem kakovostne (oporne in zadovoljive) odnose, verjetno predstavlja varovalni dejavnik za razvoj osamljenosti mladostnikov v izvendružinski institucionalni vzgoji oziroma obratno, majhna mreža z manj kakovostnimi odnosi predstavlja dejavnik tveganja za doživljanje osamljenosti.

4 SKLEPNE UGOTOVITVE

V empiričnem delu smo želeli preučiti raven osamljenosti pri mladostnikih med 15. in 18. letom starosti, ki živijo v izvendružinski institucionalni vzgoji, natančneje v stanovanjskih skupinah, v primerjavi z mladostniki, ki živijo v matičnih družinah. Prav tako smo želeli raziskati obseg njihovih socialnih mrež, pogostost, zaznano oporo in zadovoljstvo z odnosi v socialni mreži ter preučiti povezanost količinskih in kakovostnih značilnosti socialne mreže s samoocenjeno osamljenostjo mladostnikov v izvendružinski institucionalni vzgoji.

Iz rezultatov lahko sklepamo, da se mladostniki, ki živijo v izvendružinski institucionalni vzgoji, natančneje v stanovanjskih skupinah, v povprečju zaznavajo kot nekoliko bolj osamljene v primerjavi z mladostniki, ki živijo v matični družini. Prav tako je obseg socialnih mrež mladostnikov, ki živijo v izvendružinski institucionalni vzgoji, bistveno manjši kot obseg socialnih mrež mladostnikov, ki živijo v matični družini. V socialnih mrežah mladostnikov, ki živijo v izvendružinski institucionalni vzgoji, so v primerjavi z mladostniki, ki živijo v matični družini, manjši delež predstavljali starši, drugi sorodniki, partnerji, sošolci in drugi, večji del pa prijatelji in strokovni delavci. Razlike med skupinama so se pokazale tudi v pogostosti stikov s starši, ostalimi sorodniki, drugimi osebami in sošolci, kjer imajo mladostniki, ki živijo v matičnih družinah z omenjenimi osebami več stika. Razlike med obema skupinama mladostnikov se kažejo tudi v številu in v kategorijah članov socialne mreže, v starosti in spolu članov socialnih mrež obeh skupin mladostnikov, pa razlik ni.

Mladostniki, ki živijo v izvendružinski institucionalni vzgoji zaznavajo oporo s strani članov socialne mreže, vendar pa je ta opora nižja kot pri drugi skupini mladostnikov. Mladostniki, ki živijo v matični družini, v splošnem zaznavajo več opore pri vseh kategorijah članov svojih socialnih mrež, prav tako so mnenja, da so jim starši, ostali sorodniki in sošolci bolj v oporo v primerjavi z mladostniki, ki živijo v izvendružinski institucionalni vzgoji.

Obe skupini mladostnikov sta tudi precej zadovoljni z odnosi s člani socialnih mrež, vendar mladostniki, ki živijo v izvendružinski institucionalni vzgoji, v manjši meri kot mladostniki, ki živijo v matični družini. Mladostniki, ki živijo v matični družini, so bolj zadovoljni z odnosom s starši, prijatelji, sošolci in partnerjem v primerjavi z mladostniki, ki živijo v izvendružinski institucionalni vzgoji. Mladostniki, ki živijo v izvendružinski institucionalni vzgoji, so v primerjavi z mladostniki, ki živijo v matični družini, bolj zadovoljni z odnosi s strokovnimi delavci oz. vzgojitelji. Prav ti so tisti, ki jim v

izvendar družinski institucionalni vzgoji večino časa zagotavljajo vso potrebno podporo in pomoč (npr. pri šolskem delu, medosebnih odnosih ipd.). Dobljeni rezultati kažejo, da mladostniki to prepoznajo in so s temi odnosi zadovoljni. Mladostniki lahko v strokovnih delavcih tudi vidijo vlogo staršev ali zaupnikov, pri čemer je pomembno, da strokovni delavec ni samo strokovnjak, ampak v prvi vrsti človek, ki v svoje delo vpenja svojo osebnost, vrednote in dela v dobrobit mladostnikov.

Pridobljeni rezultati se povezujejo s predhodnimi ugotovitvami Flakerja (2008), katere kažejo na majhne socialne mreže in na pomanjkanje virov podpore in pomoči v socialnih mrežah mladostnikov, ki živijo v izvendar družinski institucionalni vzgoji, v primerjavi z mladostniki iz matičnih družin. Prav tako se skladnost kaže tudi pri večji količini stika mladostnikov iz izvendar družinske institucionalne vzgoje s strokovnimi delavci v primerjavi z mladostniki iz matičnih družin, za katere Flaker (2008) navaja, da so le-ti poleg staršev in ostalih mladostnikov, ki so v izvendar družinski institucionalni vzgoji, edini, s katerimi mladostnik ohranja stik.

Rezultati niso pokazali statistično značilne povezanosti med osamljenostjo in celotnim obsegom socialnih mrež, je pa osamljenost upadala z večjim obsegom notranjega kroga socialnih mrež, ki vključuje posameznikom najpomembnejše druge osebe. Opaženo je v skladu z predhodno raziskavo (Stokes, 1985, v Laursen in Hartl, 2013), katera je pokazala, da je samoporočanje o osamljenosti povezano z gostoto socialne mreže. Iz tega lahko sklepamo, da je za mladostike, ki živijo v izvendar družinski institucionalni vzgoji do neke mere pomembna količina odnosov, vendar pa se večja povezanost kaže med osamljenostjo in kakovostnimi značilnostmi socialnih mrež. Za osamljenost mladostnikov so torej pomembnejši kakovostni odnosi, ne le sama količina odnosov. Kakovost vzpostavljenih odnosov odpira možnosti za zadovoljevanje potreb omenjenih mladostnikov in spodbuja razvoj strategij za učinkovito spopadanje s težavami (Mota in Matos, 2012). Na tej točki lahko izpostavimo tudi primanjkljaj v količinskih in kakovostnih značilnostih odnosov z družino, ki po našem mnenju v veliki meri prispeva k samooceni osamljenosti.

Izpostaviti velja, da smeri povezave med osamljenostjo in značilnostmi socialnih mrež mladostnikov v pričujoči presečni študiji, ni moč določiti. Možno je namreč, da manj kakovostne socialne mreže vodijo do višje osamljenosti, lahko pa se bolj osamljeni mladostniki vključujejo v manj zadovoljujoče in »oporne« odnose kot manj osamljeni mladostniki oziroma jih, kot take vsaj zaznavajo.

Na podlagi ugotovitev pričujočega magistrskega dela predlagamo, da se mladostnikom v izvendar družinski institucionalni vzgoji nudi celostna pomoč in podpora, ki

v čim večji meri vključuje tudi njihove ožje družinske člane. Ker predhodne študije kažejo, da so socialne mreže mladostnikov odvisne tudi od njihovih socialnih spretnosti (Casey idr., 2010), predlagamo, da se v procesu pomoči mladostnike uči socialnih spretnosti ter se jim nudi pomoč in podporo pri vzpostavljanju in ohranjanju kakovostnih odnosov (npr. s treningi socialnih veščin, predstavitvijo modelov vzajemno opornih odnosov), se jih družbeno angažira in integrira v skupnost. S tem bodo mladostniki pridobili socialne spretnosti, katerih zaradi različnih razlogov (med katerimi je lahko tudi odsotnost oziroma manjša vključenost staršev) v razvoju niso pridobili in omogočajo socialno integracijo, hkrati pa lahko delujejo kot varovalni dejavnik za razvoj osamljenosti.

Izvedena raziskava ima več omejitev. Prvič, posploševanje rezultatov je omejeno, ker je vzorec mladostnikov, ki živijo v izvendružinski institucionalni vzgoji, sestavljen iz razmeroma majhnega števila udeležencev. Tudi primerjalni vzorec mladostnikov, ki živijo v matični družini, ni bil velik, niti reprezentativen za slovenske mladostnike, sta bila pa vzorca primerljiva po starosti in zastopanosti spolov. Drugič, institucije so bile sicer naključno izbrane, vendar pa so bili podatki zbrani le v tistih institucijah, ki so se strinjale s sodelovanjem v naši raziskavi, kar ustvarja neizogibno pristranskost. Poleg tega sedanji podatki ne vključujejo zgodovine življenja otrok. Takšne informacije bi tudi lahko obogatile prihodnje raziskave. Za prihodnje predlagamo vzdolžno študijo in večji vzorec obeh skupin mladostnikov. Prav tako smo bili v času zbiranja podatkov s strani vzgojiteljev v stanovanjskih skupinah opozorjeni, da so mladostniki lahko zaradi sramu pred drugimi v socialne mreže navajali lažne osebe, zato za bolj zanesljive podatke v prihodnjih študijah predlagamo izpolnjevanje enakih vprašalnikov tudi s strani vzgojiteljev za posameznega mladostnika.

5 LITERATURA IN VIRI

- Antonucci, C. T., Ajrouch, K. J. in Birditt, K. S. (2011). Convoys of social relations: Past, present and future. V L. K. Fingerman, A. C. Berg, J. Smith in C. T. Antonucci (ur.), *Handbook of life-span development* (str. 161-183). New York: Spring publishing company, LLC. Pridobljeno 24. 3. 2019, <https://books.google.si/books?id=9CJj1f6loKkC&printsec=frontcover&hl=sl>.
- Antonucci, T. C., Ajrouch, K. J. in Birditt, K. S. (2014). The convoy model: Explaining social relations from a multidisciplinary perspective. *The Gerontologist*, 54(1), 82–92.
- Backović, D., Marinković A. J., Grujičić-Šipetić, S. in Maksimović, M. (2006). Differences in substance use patterns among youths living in foster care institutions and in birth families. *Drugs: Education, Prevention and Policy*, 13(4), 341–351.
- Bajzek, J. (2008). *Odiseja mladih*. Radovljica: Didakta.
- Brinc, F. (2000). Pojavnost mladoletniškega prestopništva v svetu in Sloveniji. V A. Šelih (ur.), *Prestopništvo in odklonsko vedenje mladih* (str. 113–137). Ljubljana: Bonex založba.
- Casey J. K., Reid, R., Trout L. A., Duppong Hurley, K., Chmelka, M. B. in Thompson, R. (2010). The transition status of youth departing residential care. *Child Youth Care Forum*, 39, 323–340.
- Corsano, P., Majorano, M. in Champretavy, L. (2006). Psychological well-being in adolescence: *The contribution of interpersonal relations and experience of being alone*. *Adolescence*, 41, 341-353.
- Dinisman, T., Montserrat, C. in Casas, F. (2012). The subjective well-being of Spanish adolescents: Variations according to different living arrangements. *Children and Youth Services Review*, 34, 2374–2380.
- Dogenik, S. (2011). Mladostnik ali kratek sprehod skozi razvojno psihologijo mladostniškega obdobja. V P. Lukan Pucelj (ur.), *Mladinsko delo v teoriji in praksi*, Ljubljana: Mladinski svet Slovenije.
- Durell, H. J., Lavoie, C. J. in Mahoney, M. (2001). Interparental conflict and family cohesion: Predictors of loneliness, social anxiety, and social avoidance in late adolescence. *Journal of Adolescent Research*, 16, 304-318.

Kristan, Nika (2019): *Osamljenost in socialne mreže pri mladostnikih v institucionalni vzgoji*. Magistrsko delo. Koper: UP PEF.

Flaker, V. (1996). Rojstvo totalne ustanove in racionalizacija dobrodelnosti v dobi razuma. *Socialno delo*, 35(3), 185-195.

Flaker, V., Mali, J. in Kodele, T. (2008). *Dolgotrajna oskrba: očrt potreb in odgovorov nanje*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Galanaki, P. E., Polychronopoulou, A. S. in Babalis, K. T. (2008). Loneliness and social dissatisfaction among behaviourally at-risk children. *School Psychology International*, 29, 214 – 229.

Heinrich, L. M. in Gullone, E. (2006). The clinical significance of loneliness: A literature review. *Clinical Psychology Review*, 26, 695–718.

Helsen, M., Vollebergh, W. in Meeus, W. (2000). Social support from parents and friends and emotional problems in adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, 29, 319-335.

Hlebec, V. in Kogovšek, T. (2006). *Merjenje socialnih omrežij*. Ljubljana: Študentska založba.

Hlebec, V., Kogovšek, T. in Mrzel, M. (2009). Social support network and received support at stressful events. *Metodoloski zvezki*, 6(2), 155-171.

Jaušovec, N. (2010). Motivacija in kako motivirati? V P. Peček (ur.), *Vodenje v vzgoji in izobraževanju*. Kranj: Šola za ravnateljce.

Kahn, L. R. in Antonucci, C. T. (1980). Convoys over the life course. Attachment, roles, and social support. V P. B. Baltes in O. G. Brim (ur.), *Life-span development and behavior* (str. 254–283). San Diego, CA: Academic Press.

Keihn, E. (1997). *Socialnopedagoška oskrba otrok in mladostnikov v stanovanjskih skupinah*. Ljubljana: samozaložba A. Učakar.

Knorth, J. E., Harder, T. A., Zandberg, T. in Kendrick, J. A. (2008). Under one roof: A review and selective meta-analysis on the outcomes of residential child and youth care. *Children and Youth Services Review*, 30, 123–140.

Krajnčan, M. (2003). *Analiza kriterijev oddaje otrok in mladostnikov v vzgojne zavode*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.

Krajnčan, M. (2006). *Na pragu novega doma: Oddaja otrok v vzgojni zavod*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.

- Kristan, Nika (2019): *Osamljenost in socialne mreže pri mladostnikih v institucionalni vzgoji*. Magistrsko delo. Koper: UP PEF.
-
- Krajncan, M. in Šoln Vrbinc, P. (2015). Med preteklostjo in prihodnostjo zavodske vzgoje. V A. Kobolt (ur), *Moči, izzivi, vizije vzgojnih zavodov*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Kreft Toman, I. (2017). Tveganje ob prehodu iz izvendružinske vzgoje v samostojnost. *Socialna pedagogika*, 21(1/2), 55-72.
- Kučer, K. (2004). Različne možnosti socialnega vključevanja starostnikov v njihovem življenjskem okolju. V L. Krajnc (ur), *Zbornik predavanj Delovna terapija na poti v skupnost*. Maribor: Splošna bolnišnica Maribor.
- Lasgaard, M., Goossens, L. in Elklit, A. (2011). Loneliness, depressive symptomatology, and suicide ideation in adolescence: Cross-sectional and longitudinal analyses. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 39(1), 137-150.
- Laursen, B. in Hartl, A. C. (2013). Understanding loneliness during adolescence: Developmental changes that increase the risk of perceived social isolation. *Journal of Adolescence*, 36(6), 1261-1268.
- Levitt, J. M. (2005). Social relations in childhood and adolescence: The convoy model perspective. *Human Development*, 48, 28–47.
- Levitt, J. M., Guacci-Franco, N. in Levitt, L. J. (1993). Convoys of social support in childhood and early adolescence: Structure and Function. *Developmental Psychology*, 29(5), 811-818.
- Luhmann, M. in Hawkley, L. (2016). Age differences in loneliness from late adolescence to oldest old age. *Developmental Psychology*, 52(6), 943-959.
- Mahon, E. N., Yarcheski, A., Yarcheski, J. T., Cannella, L. B. in Hanks, M. M. (2006). A meta-analytic study of predictors for loneliness during adolescence. *Nursing research*, 55 (5), 308-315.
- Mali, J. (2002). Starost, emocije in emocionalno delo v domovih za stare. *Socialno delo*, 41(6), 317-323.
- Marin, A. in Hampton, K. N. (2006): Simplifying the personal network name generator: Alternatives to traditional multiple and single name generators. *Field Methods* 19(2), 163-193.
- Marovič, M. (2017). *Participacija otroka/mladostnika v vzgojnih zavodih*. Doktorska disertacija. Koper: Univerza na Primorskem, Pedagoška fakulteta.

- Marovič, M. (2018). Nameščanje in diskurz o (ne)ustreznosti vzgojne pomoči otrokom/mladostnikom s čustvenimi in vedenjskimi težavami in/ali motnjami v vzgojnih zavodih. V M. Marovič in A. Sinjur (ur.), *Večdimenzionalnost socialnopedagoških diskurzov* (str. 129–148). Koper: Založba Univerze na Primorskem.
- Martinjak, N. (2004). Koncept socialnega kapitala v socialni pedagogiki. *Socialna pedagogika*, 8(4), 481-495.
- Masi, C. M., Chen, H. Y., Hawkey, L. C. in Cacioppo, J. T. (2011). A meta-analysis of interventions to reduce loneliness. *Personality and Social Psychology Review*, 15(3), 219-266.
- Moore, D. in Schultz, R. N. (1983). Loneliness at adolescence: Correlates, attributions, and coping. *Journal of Youth and Adolescence*, 12(2), 95-100.
- Mota, P. C. in Matos, M. P. (2012). Peer attachment, coping, and self-esteem in institutionalized adolescents: The mediating role of social skills. *European Journal of Psychology of Education*, 28, 87–100.
- Papalia, D. E., Wendkos Olds, S. in Duskin Feldman, R. (2003). *Otrokov svet: otrokov razvoj od spočetja do konca mladostništva*. Ljubljana: Educey.
- Podnar, O. in Torre, R. (2005). *Za bolan osjećaj nepripadnosti ima lijeka*. Pridobljeno 1. 3. 2019, <https://www.vasezdravlje.com/zdrav-zivot/za-bolan-osjecaj-nepripadnosti-ima-lijeka>.
- Pretty, M. H. G., Andrewes, L. in Collett, C. (1994). Exploring adolescents sense of community and its relationship to loneliness. *Journal of Community Psychology*, 22, 346-358.
- Priloga k Vzgojnemu programu. (b. l.). *Zavodi za vzgojo in izobraževanje*. Pridobljeno 18. 2. 2019, http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/posebne_potrebe/programi/Priloga_vzgojni_program.pdf.
- Qualter, P., Brown, L. S., Rotenberg, J. K., Vanhalst, J., Harris, A. R., Goossens, L., Bangee, M. in Munn, P. (2013). Trajectories of loneliness during childhood and adolescence: Predictors and health outcomes. *Journal of Adolescence*, 36(6), 1283–1293.
- Ramovš, J. (2003). *Kakovostna starost: socialna gerontologija in gerontagogika*. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka.

Ramovš, J. (2014). Socialna mreža. *Kakovostna starost*, 17(1), 50-54.

Rapuš Pavel, J. in Kobolt, A. (2008). Alkoholizem v družini in doživljanje mladostnic, ki bivajo v vzgojnem zavodu. V M. Krajncan, D. Zorc Maver in B. Bajželj (ur), *Socialna pedagogika med teorijo in prakso* (str. 97-120). Ljubljana: Pedagoška fakulteta.

Seginer, R. in Lilach, E. (2004). How adolescents construct their future: The effect of loneliness on future orientation. *Journal of Adolescence*, 27, 625–643.

Skalar, V. (1995). *Okvirni vzgojni program za delo v vzgojnih zavodih, stanovanjskih skupinah, mladinskih domovih in prevzgojnem domu*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Skalar, V. (2003). Nekaj razmislekov o deinstitutionalizaciji. *Defektologica Slovenica*, 11(3), 81-85.

Škoflek, I. (1991). Teoretične predpostavke in stvarnost zavodske (pre)vzgoje: nekaj o teoretičnih predpostavkah. V M. Ule (ur), *Drugačni otroci in mladostniki – drugačne metode* (str. 33-59). Ljubljana: Zavod republike Slovenije za šolstvo.

Slovar slovenskega knjižnega jezika. Pridobljeno 15. 2. 2019, s <http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html>.

Šoln Vrbinc, P., Jakič Brezočnik, M. in Švalj, K. (2016). *Vzgojni zavodi: izhodišča za sistemsko ureditev in pilotski projekt*. Ljubljana: Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport.

Sterrett, M. E., Jones, J. D., McKee, G. L. in Kincaid, C. (2011). Supportive non-parental adults and adolescent psychosocial functioning: Using social support as a theoretical framework. *American Journal of Community Psychology*, 48, 284-295.

Svetin Jakopič, S. (2005). Obravnava otrok in mladostnikov z vedenjskimi motnjami na centru za socialno delo: pomoč ali prisila. *Socialna pedagogika*, 9(4), 391– 422.

The Who Cares? Trust. (2015). *Principles of care*. Pridobljeno 21. 2. 2019, <http://www.becomecharity.org.uk/media/1131/principles-of-care-2015-the-who-cares-trust.pdf>.

Thompson, A. R. (1995). *Preventing child maltreatment through social support: A critical analysis*. Thousand oaks: SAGE publications.

Varga, R. (2003). Teorija motivacije Abrahama Maslowa v humanistični psihologiji. *Socialna pedagogika*, 7(3), 339-360.

Kristan, Nika (2019): *Osamljenost in socialne mreže pri mladostnikih v institucionalni vzgoji*. Magistrsko delo. Koper: UP PEF.

Vec, T. (2011). Moteče vedenje: ozadja in osnovni dejavniki, ki nanj vplivajo. *Socialna pedagogika*, 15(2), 125-152.

Vzgojni program. (2004). Pridobljeno 25. 3. 2019, http://eportal.mss.edus.si/msswww/programi2011/programi/media/pdf/programi/Vzgojni_program.pdf.

Woodhouse, S. S., Dykas, J. M. in Cassidy, J. (2011). Loneliness and peer relations in adolescence. *Review of Social Development*, 21(2), 273 – 293.

Wrzus, C., Hänel, M., Wagner, J. in Neyer, F. J. (2012). Social network changes and life events across the life span: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 139(1), 53-80.

Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami. (2013). Pridobljeno 11. 3. 2019, <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO5896>.

Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih. (2004). Pridobljeno 11. 3. 2019, http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti__pdf/zzz_dr_upb.pdf.

Zupančič, M. in Svetina, M. (2004). Socialni razvoj v mladostništvu. V L. Marjanovič Umek in M. Zupančič (ur.), *Razvojna psihologija* (str. 408–427). Ljubljana: Rokus.